

2003 IRAK SAVAŞI SONRASI BASRA KÖRFEZİ'NDE ETKİLİ BİR UNSUR OLARAK GÜVENLİKLEŞTİRME SİYASETİ*

Bilgehan ALAGÖZ**

Öz

Bu makalenin temel çıkış noktasını, Basra Körfezi siyasetinde bölge aktörlerinin birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde olduğu ve bu durumun güvenlikleştirme siyasetinin sıklıkla uygulanmasına sebep olduğu iddiası oluşturmaktadır. Bu bağlamda Güvenlik Çalışmalarına alternatif bir bakış açısı sunan Kopenhag Okulu'nun temel argümanlarını kullanmanın mümkün olup olmadığı sorgulanmış, nihai olarak Kopenhag Okulu'nun önemli unsurlarından biri olan Güvenlikleştirme Teorisi üzerinden Basra Körfezi siyaseti incelenmiştir. Makalenin ana amacı, Basra Körfezi siyasetini öğretide sıklıkla kullanılan Realist kuramın dışında farklı bir bakış açısı üzerinden analiz etmenin mümkün olduğunu göstermektir. Zira Basra Körfezi siyaseti, içinde bulunduğu bölgenin dinamiklerine göre şekillenmektedir. Bu noktada bölge ülkelerinin siyaset yapıcılarının söylem yoluyla güvenlik ajandalarını belirlemede, bölge halkları üzerinden güvenliğe ilişkin tehdit algısının oluşmasını sağlamakta ve bu doğrultuda söz konusu güvenlik tehditlerinin toplumlar nezdinde kabul görmesini takiben olağanüstü tedbirler alma yoluna gitmektedirler. Dolayısıyla Basra Körfezi bölgesinde 2003 Irak Savaşı sonrası dönemde yoğun bir şekilde yükselişe geçen askeri güvenlik konusunun dahi aslında başarılı bir güvenlikleştirme siyasetinin parçası olduğu görülmektedir. 2003 Irak Savaşı'nın gerek İran gerek Basra Körfezi Arap ülkeleri açısından oldukça önemli bir dönüm noktası olması sebebiyle dönem olarak 2003 Irak Savaşı sonrası seçilmiştir. Ancak bu makale Irak ağırlıklı bir anlatıma sahip değildir. 2003 Irak işgali, kendisine atfedilmeden bölgedeki pek çok temel mevzuunun tartışılmayacak olması açısından referans olarak kabul edilmiştir. Zira İran-İrak ilişkileri ve de Irak-Basra Körfezi Arap ülkeleri ilişkileri başlı başına ayrı bir çalışma konusu teşkil edecek bir niteliğe sahip olup bu çalışmanın ana çatısının dışında tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İran dış politikası, Basra Körfezi siyaseti, Kopenhag Okulu, 2003 Irak Savaşı.

* Bu makale "İran İslam Cumhuriyeti Dış Politikasında Etkili Bir Unsur Olarak Güvenlikleştirme Siyaseti: 2003 Irak Savaşı Sonrası İran'ın Basra Körfezi Politikası" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsü, bilgehan.alagoz@marmara.edu.tr

Abstract
Securitization Policy as an Effective Tool in the Persian Gulf After
2003 Iraqi War

This article seeks to analyze Persian Gulf Politics through an assumption of mutual interaction among the regional actors that leads to the securitization politics in the region. In this article, which initially aims to analyze Persian Gulf policy using an alternative perspective, the main arguments of the Copenhagen School were applied by employing Securitization Theory. This article discusses that politics in the Persian Gulf is shaped by the unique dynamics of the region. At this point, securitization actors in the region use a rhetoric of existential threat and thereby take an issue out of what under those conditions is 'normal politics'. Once they win the assent of the audience they get the authority to handle the issue to use whatever means they deem most appropriate. Therefore, the concept of military security, which has risen heavily in the aftermath of 2003 Iraqi War, is a result of a successful securitization policy of the regional states. Given the influence of 2003 Iraqi War on the foreign policies of the actors in the Persian Gulf, this article focuses on the post-war period. On the other hand, this article does not predominantly narrate the Iraqi War. The 2003 Iraqi War is assumed to just provide a reference for the comprehension of the regional politics.

Keywords: Iranian foreign policy, Persian Gulf policy, Copenhagen School, 2003 Iraqi War.

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplini ve Ortadoğu Araştırmaları her ne kadar Ortadoğu siyaseti ile ilgili ortak bir alan üzerine odaklanmışsa da maalesef literatürde iki disiplini bir araya getiren disiplinler arası bir bakış açısının eksikliği söz konusudur. Brent E. Sasley *Studying Middle Eastern International Relations through IR Theory*¹ isimli makalesinde Ortadoğu Araştırmaları ve Uluslararası İlişkiler disiplininin birbiriyle sıklıkla karıştırılan iki alan olduğunu, ancak bu iki alanın giderek birbirinden uzaklaştığını belirtmekte, bununla beraber mevcut eğilimin engellenmesi gereken bir durum olduğunu ve Uluslararası İlişkiler disiplininin Ortadoğu Araştırmaları ile daha fazla ilgilenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Benzer bir şekilde Andrea Teti *Bridging the Gap: IR, Middle East Studies and the Disciplinary Politics of the Area Studies Controversy* isimli makalesinde bu durumu Ortadoğu Araştırmalarında daha önce benzeri görülmemiş bir kriz durumunun olduğu şeklinde nitelendirmektedir. Zira yazara göre, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme tartışmalarının da etkisiyle ve de 11 Eylül saldırılarının bu sürece eklenmesiyle birlikte özellikle disiplinin çıkış merkezi olan

¹ Brent E. Sasley, "Studying Middle Eastern International Relations through IR Theory", **Ortadoğu Etüdüleri**, c. II/2, Ocak 2011, s. 9-32.

ABD'de Ortadoğu üzerine araştırma yapanların bölgenin uluslararası ilişkileri ile ilgili doğru öngörü yapmak konusunda sınıfta kalması söz konusudur. Bundan dolayı alan araştırmalarının özellikle de Ortadoğu Araştırmalarının objektif yöntemleri kullanan ve Uluslararası İlişkiler disiplininin temel prensiplerine dayanan disiplinler arası yeni bir bakış açısı sunması gerekmektedir.²

Bu bağlamda bu makalede İran ve Basra Körfezi Arap ülkelerinin karşılıklı geliştirdikleri siyaset, kavramsal ve analitik bir perspektiften incelenmiştir. Basra Körfezi bölgesinin literatürde sıklıkla 'güvenlik' kavramı ile birlikte zikredilmesi çalışmada Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt dalı olan Güvenlik Çalışmalarına odaklanma gerekliliğini doğurmuştur. Ancak bu noktada geleneksel güvenlik yaklaşımları ile konuyu ele almak yerine alternatif bir bakış açısı sunan Barry Buzan, ve Ole Waever öncülüğünde gelişen Kopenhag Okulu'nun³ temel argümanlarını kullanmanın mümkün olup olmadığı sorgulanmış, nihai olarak Kopenhag Okulu'nun temel argümanlarından biri olan *Güvenlikleştirme Teorisi* üzerinden Basra Körfezi siyasetini incelemenin mümkün olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Kopenhag Okulu argümanları üzerinden İran dış politikası ve Basra Körfezi bölgesini analiz etmek kolay bir yol olmamıştır ve içinde kimi zorlukları barındırmıştır. Bunların başında Kopenhag Okulu yaklaşımının temelde Avrupa kıtası siyasetinden hareketle oluşturulmuş olması ve Avrupa güvenliğini analiz etmek üzerine kurgulanmış olması, bundan dolayı başka bir bölgede bunu uygulamanın sıkıntılarının mevcut olması

² Andrea Teti, "Bridging the Gap: IR, Middle East Studies and the Disciplinary Politics of the Area Studies Controversy", *European Journal of International Relations*, vol. XIII/1, 2007, s. 117-145.

³ Bahsi geçen kişilerin Kopenhag Okulu'nun oluşmasını sağlayan bireysel ve ortak çok sayıda eseri olmakla birlikte onlara eşlik eden başka kişiler de söz konusudur. Eserlerden önde gelenleri şunlardır: Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (Harlow, Londra: Pearson Longman, 2. B. 1991); Buzan, Barry ve Lene Hansen (der.), *International Security*, (Londra: Sage, 2007); Buzan, Barry ve Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003); Buzan, Barry, Charles Jones ve Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, (New York: Columbia University Press, 1993); Buzan, Barry, Ole Wæver ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, (Boulder, Londra: Lynne Rienner Publishers, 1998); Waever, Ole, *Security the Speech Act: Analysing the Politics of a Word*, (Kopenhag: Centre for Peace and Conflict Research, 1989); Waever, Ole, *Concepts of Security*, (Kopenhag: University of Copenhagen Press, 1997); Waever Ole vd., *Identity, Migration, and the New Security Agenda in Europe*, (Londra: Pinter, 1993).

gelmektedir. Nitekim öğretilerde Kopenhag Okulu perspektifinden yazılan birçok eser Avrupa kıtası temel alınarak ele alınmıştır. Buradaki ana sıkıntı Batılı anlamda demokratik rejimlere sahip olmayan ülkelerin ya da otoriter rejimlerin güvenlikleştirme (*securitization*) siyasetine ihtiyaçlarının olup olmadığı, eğer böyle bir ihtiyaç var ise söylem ya da söz edimi (*speech act*) yolunun ve bu söylemin alıcısı olan dinleyici kitlenin (*audience*) bu ülkeler için geçerli olup olmadığıdır. Bu bağlamda sınırlı da olsa Avrupa dışındaki coğrafyalara yönelik bazı çalışmalar mevcuttur. Söz gelimi, Claire Wilkinson *The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe?*⁴ isimli makalesinde Kopenhag Okulu'nun Avrupa dışında kullanılmasının mümkün olduğunu Kırgızistan örneği üzerinden incelemiş, Juha A. Vuori *Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Order*⁵ isimli makalesinde demokratik olmayan rejimlerde Güvenlikleştirme Teorisinin uygulanabilir olduğunu ancak bunu yaparken teoride kimi esnetmelere gidilmesi gerektiğini detaylı bir şekilde ele almıştır. Benzer bir şekilde Ulla Holm *Algeria: Securitisation of State/Regime, Nation and Islam*⁶ isimli çalışmasında otoriter rejimlerin de kendi içlerinde güvenlikleştirme siyasetine başvurma gereği hissettiklerini iddia etmiştir. Türkiye'de ise Pınar Bilgin'in bu konuda çalışmaları olmuş, Türkiye'de Kopenhag Okulu perspektifinden yazılan çalışmaları *The Politics of Studying Securitization? The Copenhagen School in Turkey*⁷ isimli makalesinde incelemiştir. Bunun dışında Sinem Akgül Açıkmeşe'nin hazırladığı *Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmaları'nda Aktör, Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir*

⁴ Claire Wilkinson , “The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe?”, **Security Dialogue**, vol. XXXVIII/1, 2007, s. 5-25.

⁵ Juha A. Vuori, “Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders”, **European Journal of International Relations**, vol. XIV/1, 2008, s. 65-99.

⁶ Ulla Holm, **Algeria: Securitisation of State/Regime, Nation and Islam**, Stefan Guzzini and Dietrich Jung (der.) **Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research** (London: Routledge Press, 2004).

⁷ Pınar Bilgin, “The Politics of Studying Securitization? The Copenhagen School in Turkey”, **Security Dialogue**, vol. XLII/4-5, 2011, s. 399-412.

*Değerlendirme*⁸ isimli yayınlanmamış doktora tezi Kopenhag Okulu ile ilgili ulusal düzeydeki kapsayıcı çalışmalardan biridir.

Öte yandan İran'da da yakın zamanda Güvenlikleştirme Teorisi üzerinden çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Hossein Pour-Ahmadi ve Sajad Mohseni'nin *The Obama and Securitization of Iran's Nuclear Energy Program*⁹ isimli makaleleri, Fatemeh Shayan'ın *Ontological Security Interperation of Iran's Nuclear Energy Program: A Multidisciplinary Approach*¹⁰ isimli makalesi, Seyed Kazem Sajjadpour ve Maedeh Karimi Ghohroudi'nin *Nuclearization of the Subcontinent and Iran's Security*¹¹ ve Maryam Javan Shahraki'nin *Extreme Securitization: U.S. Foreign Policy and the Iran-Iraq War (1980-1988)*¹² bu kapsamda sayılabilecek çalışmalardır. Bu bağlamda İran'da bölgeye geleneksel Realist bakış açısının dışında bir yaklaşım ile bakma ihtiyacının ve Kopenhag Okulu argümanlarını kullanma eğiliminin olması dikkat çekicidir. Bu da göstermektedir ki Basra Körfezi bölgesine ve İran dış politikasına yeni bir bakış açısıyla yaklaşmak hem mümkündür hem de gereklidir.

Tüm bunlar çerçevesinde Ortadoğu'nun bir alt bölgesi olan Basra Körfezi'nin gerek bölge gerek dünya siyaseti açısından oldukça önem taşıdığı ve buranın önemli bölgesel aktörleri olan İran ve Arap ülkelerinin dış politikalarının sıklıkla güvenlikleştirme eylemine başvurduğu düşüncesinden hareketle güvenlikleştirme kavramının Basra Körfezi özelinde uygulanabilir olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda şunu belirtmek gerekir. Bu makalede Basra Körfezi dinamikleri derken İran ve diğer tarafta Körfez İşbirliği Konseyi üyesi olan altı devlet (Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Umman) arasındaki etkileşim kastedilmekte olup Irak söz konusu bu ülkelerin bölgedeki güvenlik algılarına etkisi sebebiyle değinilmekte

⁸ Akgül Açıkmeşe, Sinem, **Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmaları'nda Aktör, Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine bir Değerlendirme**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

⁹ Hossein Pour-Ahmadi & Sajad Mohseni, "The Obama and Securitization of Iran's Nuclear Energy Program", **Iranian Review of Foreign Affairs**, vol. III/2, Summer 2012, s. 143-174.

¹⁰ Fatemeh Shayan, "Ontological Security Interperation of Iran's Nuclear Energy Program: A Multidisciplinary Approach", **Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences**, c. III/3, 2011, s. 774-804.

¹¹ Seyed Kazem Sajjadpour & Maedeh Karimi Ghohroudi, "Nuclearization of the Subcontinent and Iran's Security", **Iranian Review of Foreign Affairs**, vol. III/3, Fall 2012, s. 89-114.

¹² Maryam Javan Shahraki, "Extreme Securitization: U.S. Foreign Policy and the Iran-Iraq War (1980-1988)", **Iranian Review of Foreign Affairs**, vol. III/4, Winter 2013, s. 57-74.

yeterli görülen bir ülke olmuştur. Zira İran-İrak ilişkileri ve de Irak-Basra Körfezi Arap ülkeleri ilişkileri başlı başına ayrı bir çalışma konusu teşkil edecek bir niteliğe sahip olup bu çalışmanın ana çatısının dışında tutulmuştur.

Kopenhag Okulu'nda Güvenlikleştirme Teorisi

Güvenlikleştirme Teorisinin çerçevesi Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap de Wilde'in 1998'de yazdıkları *Security: A New Framework for Analysis* isimli kitaplarında net bir şekilde çizilmiştir. Güvenlikleştirme ile ifade edilmek istenenin ne olduğunu anlamak için Kopenhag Okulu'nun güvenlik tanımına bakacak olursak, tıpkı Realist yaklaşımda olduğu gibi burada da beka kavramına rastlarız. Realizmdeki beka kavramından farkı ise farklı sektörler olduğu kabulünden hareketle bu her bir farklı sektörün varlığını tehdit eden unsurların farklı olduğu düşüncesidir. Yani güvenlik her ne kadar devletin devamlılığı anlamına gelse de burada sadece askeri alanı hedef alan tehditler ve onların bertaraf edilmesi kastedilmemekte; ekonomi, çevre gibi diğer alanları tehdit eden unsurların ortadan kaldırılması yoluyla da devletin devamlılığının sağlanacağı görüşü benimsenmektedir.¹³ Bununla beraber Barry Buzan ve Ole Waever 2003'te yazdıkları *Regions and Powers, The Structure of International Security* isimli kitaplarında güvenliğin diğer sektörleri ilgilendiren tarafının nihai olarak devlet ile ilişik tutulması yönündeki algıya açıklık getirmişlerdir. Örneğin toplumsal güvenlik konusunun devletin güvenliği meselesinden bağımsız olduğunu söylemek suretiyle güvenlik kavramının tanımı noktasında aldıkları eleştirilere bir anlamda cevap vermişlerdir. Ayrıca güvenliğine kastedilen obje/özne (*referent object*) ile onun güvenlik konusu olduğunu iddia eden yani güvenlikleştirme aktörü (*securitising actor*) arasındaki ayrımı yapmak suretiyle Realist güvenlik yaklaşımı ile arasındaki temel farkı ortaya koymuşlardır. Ancak şunu kabul etmişlerdir ki dogmatik bir şekilde devlet merkezli bir teori oluşturmasalar da çoğu zaman bulguları itibariyle teorinin devlet merkezli olması kaçınılmazdır.¹⁴

Kopenhag Okulu'na göre siyasileştirilen ya da siyasileştirilmeyen herhangi bir konu güvenliğin kapsamı alanına dahil edilebilir. Burada siyasileştirme ile kastedilen, bir konunun kamu siyaseti haline dönüşmesi veya hükümet kararı ile gündeme getirilmesidir. Siyasileştirmeme ise bunun tam tersini yani konunun hükümet erkleri aracılığıyla

¹³ Buzan, Waever, Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, s. 27.

¹⁴ Buzan & Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, s. 70-71.

çözülmesi gerekliliğinin olmaması ya da kamuoyunu ilgilendiren bir tartışmaya dönüşmemesini ifade eder. Güvenlikleştirme, bunun bir adım daha öne gidilmesi yani siyasileşmiş ya da siyasileşmemiş konunun güvenlik konusu haline getirilmesidir. Öte yandan kimi zaman güvenlikleştirme, siyasileştirmenin tam zıddı bir anlama da gelebilmektedir. Şöyle ki siyasileştirilen bir konu olağan siyasal yollarla çözülmeyi gerektirirken, güvenlikleştirilen bir konu ivedilikle çözümü işaret etmekte, bu da olağan olmayan siyasi yolların kullanımını meşru hale getirebilmektedir.¹⁵ Bu bağlamda, Güvenlikleştirme Teorisinin temelinde iki ana dayanağı olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi dinleyici kitle¹⁶ (*audience*), güvenlikleştirme aktörü (*securitizing actor*) ve söz edimi¹⁷ (*speech act*) üçlüsü, ikincisi ise güvenlikleştirme hareketinin başarılı olmasını sağlayan kolaylaştırıcı koşullar ilkesidir (*facilitating conditions*).¹⁸ Söz konusu dayanakların her biri ile ne ifade edilmek istediğini daha detaylı bir şekilde ifade etmekte fayda vardır.

Güvenlikleştirme Teorisinin temel unsurlarından biri olan söz ediminin kökleri dil felsefesine dayanmakla birlikte Kopenhag Okulu siyaset felsefesinin unsurlarını kullanmak suretiyle kavramı yeniden yorumlamıştır. Buna göre kimi ifadeler var olan bir gerçekliği açıklamanın ötesinde bir anlam ifade edip, bunları doğru ya da yanlış şeklinde değerlendirmek mümkün değildir. Aksine bunlar belli bir eylemin gerçekleşmesini ifade eder. Buradan hareketle bir şeyi güvenlik sorunu haline getirenin ne olduğu sorusu sorulduğunda bunun cevabı gayet basittir: O şeyin kendisi güvenlik siyaseti yoluyla kendisinin bir güvenlik sorunu olup olmadığını gösterir. Yani en basit ifadesiyle siyasal elitlerin bir konuyu güvenlik sorunu olarak sunmasıyla o sorun güvenlik sorunu olur. İşte söz edimi ile kast edilen de budur.¹⁹ Söz edimi modelinin çıkış noktası şudur: Güvenlikleştirme, belirli bir gelişmenin (sözlü bir tehdit ya da eylem) çözülmek için acil

¹⁵ Buzan, Waeber, Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, s. 29.

¹⁶ İngilizce *audience* olarak ifade edilen bu kavramı hedef kitle, alıcı kitle şeklinde de tanımlamak mümkündür. Bu çalışmada dinleyici kitle ifadesi tercih edilmiştir.

¹⁷ Tıpkı *audience* ifadesinde olduğu gibi *speech act* ifadesini de Türkçeye farklı şekillerde tercüme etmek mümkündür. Bu bağlamda söz eylem ifadesi de literatürde kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada söz edimi ifadesi tercih edilmiştir.

¹⁸ Holger Stritzel, "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", **European Journal of International Relations**, vol. XIII/3 (September 2007), s. 358.

¹⁹ Thierry Balzacq, "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", **European Journal of International Relations**, vol. XI/2 (June 2005), s. 177.

eylem gerektirmeyi hak edecek ölçüde tehditkar olduğu hususunda hedef kitlenin ikna edilmesini amaçlayan stratejik bir uygulamadır.²⁰

Güvenlikleştirme Teorisinin diğer önemli bir unsuru ise güvenlikleştirme aktörüdür. Kopenhag Okulu'na göre bir konunun söz edimi yoluyla güvenlik konusu olarak sunulmasını gerçekleştiren büyük oranda devletin ilgili erkleri ve elitleridir. Ancak bu durumu Realist Güvenlik Çalışmaları'nın devlete atfettiği önem ile karıştırmamak gerekir. Zira Realist yaklaşıma göre devlet güvenlik hususunda tek yetkili aktör ve aynı zamanda varlığına kastedilen özne konumunda iken Güvenlikleştirme Teorisi'nde devletin aktör olması baştan bir kabul edişten değil bunun bir sonuç olmasından ileri gelmektedir. Burada güvenlikleştirme aktörü kimi zaman siyasi liderler, kimi zaman bürokratlar, kimi zaman hükümetler, kimi zaman lobi gurupları ve de kimi zaman baskı gurupları olabilmektedir. Söz konusu bu aktörler genelde güvenliğine kast edilen özne değillerdir, çünkü onlar nadiren kendi bekalarını sağlamaya yönelik konuşma hakkına sahiptirler. Dolayısıyla onların genel argümanı devletin, milletin, medeniyetin veya daha büyük bir toplumun, prensibin veya sistemin güvenliğini savunmak olacaktır.²¹ Güvenlik aktörü bunu yaparken gündeme gelen temel konulardan biri ise güvenlik sorunu olarak sunulan konunun bekası meselesidir ki bu; millet, devlet, liberal ekonomik sistem, yağmur ormanları gibi çok çeşitli konuları içerebilir. O noktada güvenlikleştirilen konu her ne ise onun varlığını devam ettirme hakkı ortaya çıkar. Bu açıdan bakıldığında güvenlikleştirme aktörünün olağandışı yolları kullanması veya kuralları ihlal etmek pahasına güvenlik gerekçesiyle güvenlik tehdidi ile karşı karşıya olduğu iddia edilen unsurun bekasını sağlaması gündeme gelir. İşte bu şekildeki güvenlik tanımı da yaklaşımın kendiliğinden inşa edilir olmasını sağlar, zira artık o meselenin özü itibarıyla güvenliğe karşı bir tehdit oluşturup oluşturmadığından ziyade onun hangi ortam ve koşullarda ve de ne zaman güvenlik aktörü tarafından güvenlikleştirileceği sorusu gündeme gelir.²²

Güvenlikleştirme aktörü kavramı esasen kendi içinde kimi muğlaklıklar taşımaktadır. Şöyle ki kimi zaman bir güvenlikleştirme eylemi ortaya çıktığı zaman

²⁰ Balzacq, agm., s. 173.

²¹ Buzan, Waever, Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, s. 40.

²² Buzan & Wæver, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, s. 70.

bununla ilgili herhangi bir eleştiri olduğunda bunu yapanın devlet değil, devletin içindeki kimi bölümler veya bireyler olduğu dile getirilebilmektedir. Halbuki söz konusu eylemi gerçekleştirenler bunu kendileri adına değil, bağlı buldukları kurumlar ki bu kurumlar büyük oranda devlet kurumları olmaktadır, adına yapmaktadırlar. Bu bağlamda güvenlikleştirme süreci içinde güvenliğine kast edilen özneyi tespit etmek güvenlik aktörünü tespit etmeye oranla çok daha kolay gerçekleşebilmektedir. Ancak yine de güvenlikleştirme eylemini doğru bir şekilde analiz etmek adına güvenliğine kast edilen özne ile güvenlikleştirme aktörünü ayırtmak ve bunları ayrı birer unsur olarak ele almak büyük önem taşımaktadır.²³

Son olarak Güvenlikleştirme Teorisinin üçüncü unsuru olan dinleyici kitleden bahsetmek gerekmektedir. Söz edimi yoluyla güvenlikleştirme eyleminde bulunan güvenlikleştirme aktörünün hedef olarak seçtiği ilgili bir dinleyici kitle vardır ki söz konusu bu kitle ilgili eylemi kabul eder ya da reddeder. Buradaki kilit kavram hedef olarak belirlenen dinleyici kitlenin ikna edilmesi hususudur.²⁴ Bununla beraber, dinleyici kitle her zaman halkın tamamı olmak zorunda değildir. Bu kimi zaman belirli bir uzmanlar gurubu, kimi zaman siyasal parti elitleri olabilmektedir. Dolayısıyla dinleyici kitle kavramı kendi içinde muğlak bir alanı işaret etmektedir. Kopenhag Okulu bu unsurun çerçevesini net koymamakla birlikte güvenlikleştirme süreci içerisinde önem atfedilen bu kavram demokrasi ile yönetilen ülkeler ve sistemler temel alınarak oluşturulmuştur. Şöyle ki bir diktatör ile yönetilen rejimde güvenlikleştirme eylemi yapıldığını düşünecek olursak burada bir dinleyici kitleden en azından ülke içi bir hedef kitleden bahsetmek pek mümkün değildir. Dolayısıyla demokratik devletlerde, anayasa çerçevesinde olağan dışı önlemleri onaylama konusunda kimin yetkili olduğu belirli iken, otoriter sistemler için bu net bir şekilde ortaya koyulamamaktadır. Demokrasi ile yönetilen devletlerde vatandaşların devlet politikalarını onaylaması belirleyici bir faktör iken, anti demokratik sistemlerde vatandaşların oluşturduğu toplumun fikrinden ziyade yetkili cunta yönetiminin, kriz komitesinin veya diktatörün kendisinin fikri bağlayıcıdır. Bu da güvenlikleştirme eyleminin hedef kitesini oluşturan kamuoyunun antidemokratik

²³ Buzan, Waever, Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, s. 40-41.

²⁴ Lene Hansen, "The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School", **Millennium: Journal of International Studies**, vol. XXIX/2 (Haziran 2000), s.285.

yönetimlerde pek fazla önemi olmadığını işaret eder. Dolayısıyla bu durum, Kopenhag Okulu'nun benimsediği dinleyici kitle kavramının özü ile bir anlamda çelişmektedir.²⁵

Bununla beraber teorinin ilk oluşturulduğu dönemden farklı olarak yakın zamanda bu konu üzerine çalışan diğer akademisyenler, dinleyici kitle kavramına farklı bakış açıları getirmiştir. Söz gelimi Thierry Balzacq, Sarah Léonard ve Jan Ruzicka yazdıkları '*Securitization' revisited: Theory and cases*²⁶ başlıklı makalelerinde teorinin Avrupa kıtası sınırları dışına çıkarılması gerektiğini, bu sebeple dinleyici kitle vurgusunun ve güvenlikleştirme aktörü tarafından buna yönelik uygulanan söz ediminin farklı bir bakış açısıyla yeniden tarif edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda yazarlar dinleyici kitlenin her zaman demokratik toplumlardan oluşmayacağını, güvenlikleştirme eylemine meşruiyet sağlayıp sağlamadığını bu toplumların niteliklerini göz önünde bulundurarak incelemenin gerekli olduğunu vurgulamışlardır.²⁷ Nitekim 2011'de başlayan Arap Baharı hareketleri kamuoyu eğilimlerinin eskiye oranla bölge yönetimleri tarafından daha fazla önemsenmesi gerekliliğine dikkat çekmiş, güvenlikleştirme aktörlerinin dinleyici kitle algısının belli noktalarda farklılaşmasına vesile olmuştur.²⁸

Tüm bunlar çerçevesinde güvenlikleştirme sürecinin ne şekilde gerçekleştiğine bakacak olursak öncelikle güvenlikleştirme aktörünün bir olguyu varlığa kasteden tehdit olarak değerlendirmesi gerektiğini görürüz. İkinci aşama olarak güvenlikleştirme aktörünün bunlara yönelik acil eylemleri belirlemesi gerekmektedir. Son olarak ise dinleyici kitlenin güvenlikleştirme aktörü tarafından söz edimi yoluyla kendisine tehdit olarak gösterilen konuyu kabul etmesi ve bunu ortadan kaldırmaya yönelik kendisine sunulan acil önlemleri onaylaması gerekir.²⁹ Bu bağlamda söz edimi yoluyla, yani dilin kullanımını tehdit algısını etkin bir şekilde ortaya koymak için en önemli araç seçmek suretiyle, varlığa kast eden tehdidin ne olduğu yetkili makamlar aracılığıyla ortaya

²⁵ Stritzel, "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", s. 363.

²⁶ Thierry Balzacq, Sarah Léonard & Jan Ruzicka, "'Securitization' Revisited: Theory and Cases", **International Relations**, vol. XXX/4 (2015), s. 1-38.

²⁷ Balzacq, Léonard & Ruzicka, agm., s. 5-8. Benzer görüşleri savunan bir diğer kişi Stuart Croft'tur. Konuya dair yazdığı değerlendirme yazısında teoriye farklı bölgelerin farklı niteliklerini göz önünde bulunduracak esnekliklerin getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bkz. Stuart Croft, "Does 'Shifting Securities' Shift Securitization Theory?", **Ethnopolitics**, vol. IX/2 (2010), s. 259-262.

²⁸ Malmvig, Helle, "Power, Identity and Securitization in Middle East: Regional Order after the Arab Uprisings", **Mediterranean Politics**, vol. XIX/1 (2014), s. 145-148.

²⁹ Buzan, Waever, Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, s. 26.

konular. Burada söz edimi güvenlikleştirme eylemi olarak ön plana çıkar. Bunu takiben yetkili makamlar güvenlik tehdidi olarak ortaya konulan konuya ilişkin acil önlemlerin ne olduğuna karar verir ve bu doğrultuda eylem planı hazırlayıp hayata geçmesini sağlar. Tıpkı tehditler gibi bu tehditleri ortadan kaldıracakı düşünölen politikalar da güvenlik söylemi ile inşa edilir. Bunu gerçekleştirenken hedef kitleyi ki bu çoğu zaman kamuoyunun tümü olmaktadır, ikna etme girişimi eş anlı bir şekilde uygulanır. Böylelikle hedef kitle yetkililerin tehdit olarak belirlediği konuyu aynı oranda tehdit olarak kabul eder ve tehdidi ortadan kaldırmaya yönelik yetkili makam tarafından belirlenen önlemleri kabul eder. Burada süjeler arası (*intersubjective*) bir etkileşim söz konusudur.³⁰ Bu önemli bir husustur, zira önlemlerin devreye sokulduğu politikaların hayata geçmesinde kamuoyunun veya hedef kitlenin rızası temel bir koşul teşkil etmektedir. Güvenlikleştirme sürecinin başarılı olmasına güvenlikleştiren aktörden ziyade güvenlik söz ediminin dinleyicisi karar verir.³¹

Yukarıda belirtilenler çerçevesinde her türlü konunun güvenlikleştirme aktörü tarafından dilin etkin bir şekilde kullanılması suretiyle tehdit olarak sunulabileceği, dinleyici kitlenin sunulan bu tehdidi kabul etmesinden itibaren o ana kadar güvenlik konusu olmayan bir konunun güvenlik konusu olabileceğini söyleyebiliriz. Burada kritik olan husus, bir sorunun objektif olarak varlık göstermesinin yeterli olmadığı, güvenlikleştirme aktörünün onu tehdit olarak algılaması gerekliliği ve buna yönelik tedbirleri söylem yoluyla dinleyici kitleye sunması gerektiğidir. Söz gelimi bir savaş ihtimali, çevre sorunu veya siyasal bir hareket devletin yetkili erkleri onu tehdit olarak tanımladığı ölçüde bir güvenlik sorunu olarak ortaya çıkar.³² Bunun dışında olağan yollarla ele alınabilecek bir konu devlet yetkililerinin tercihine bağlı olarak güvenlik sorunu haline de dönüşebilir.

Güvenlikleştirme eylemi yukarıda bahsi geçen aşamalar takip edilmek suretiyle gerçekleşirken önemli olan hususlardan biri de güvenlikleştirme aktörünün tüm bu sürece yönelik eyleminin gerçekleşmesini kolaylaştıran faktörlerin varlığıdır. Buna göre bir

³⁰ Matt Mcdonald, "Securitization and the Construction of Security", **European Journal of International Relations**, vol. XIV/4 (2007), s. 567.

³¹ Buzan, Waever, Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, s. 31.

³² Johan Eriksson, "Debating the Politics of Security Studies: Response to Goldmann, Waever and Williams", **Cooperation and Conflict**, vol. XXXIV/3 (September 1999), s. 347.

güvenlikleştirme eyleminin başarılı olması için öncelikle güvenlik grameri olarak adlandırılan söz ediminin gerçekleşmesi esnasında güvenlikleştirme aktörü tarafından içsel bir dışavurumun olması gerekir. Yani güvenlikleştirme aktörü dinleyici kitlenin hassas olduğu konulara vurgu yapmak suretiyle dinleyici kitlenin duygusal olduğu noktaları yakalamalı ve bu doğrultuda bir farkındalık yaratmalıdır. İkinci olarak güvenlikleştirme eylemini gerçekleştiren aktörün otoriter pozisyonunu sağlayan sosyal koşulların varlığı yani konuşmacı ve dinleyici kitle arasında güvenlikleştirme eylemini kabul etmeye yönelik karşılıklı etkileşimin olduğu bir ilişkinin olması gereklidir. Bu bağlamda güvenlikleştirme aktörünün otoriter bir tutum içinde olması gerekmektedir. Son olarak iddia edilen tehditlerin dinleyici kitlenin zihninde somutlaşmasını sağlayan koşulların varlığı gereklidir.³³

Güvenlikleştirme Teorisi kapsamında değinilmesi gereken bir kavram daha vardır ki o da güvenlik-dışılaştırma³⁴ veya güvenliğin konu olmaktan çıkarılması (*desecuritization*) kavramıdır. Buna göre daha önce tehdit olduğu kabul edilen bir şey artık tehdit değildir, dolayısıyla onun tehdit olarak inşa edilmesine gerek yoktur. Böylelikle daha önce tehdit olarak kabul edilen sorunlar ve bunların ortadan kalkmasına yönelik alınmış tedbirlerden vazgeçilmesi, dolayısıyla konunun olağan kamu alanına taşınması söz konusu olur.³⁵ Bu bağlamda askeri olan her konunun güvenlik konusu olacağı ve güvenlikleştirme gerektireceği düşüncesinin doğru olmadığını belirtme gerekliliği ortaya çıkar. İlke olarak demokratik ve liberal rejimlerin olduğu bir sistemde devletlerin askeri kapasiteye sahip olmasının birbirlerine tehdit oluşturmayacağı düşüncesi yaygın kanaattir.³⁶ Bu sebeple güvenlikleştirilecek bir tehdit söz konusu

³³ Buzan, Waeber, Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, s. 32-33.

³⁴ Bu çalışmada İngilizce *desecuritization* olarak tanımlanan durum için güvenlik-dışılaştırma ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir.

³⁵ Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", **Uluslararası İlişkiler**, c. V/18 (Yaz 2008), s. 108.

³⁶ Demokratik rejimler ve güvenlik ilişkisi ile ilgili literatüre örnek olması açısından şu eserlere bakmak mümkündür: Michael Doyle, "Liberalism and World Politics", **American Political Science Review**, vol. LXXX/4, Aralık 1986, s. 1151-1163; John R. Oneal ve Bruce Russett, "The Kantian Peace: the Pacific Benefits of Democracy, Interdependence and International Organizations, 1885-1992", **World Politics**, vol. LII/1, 1999, s. 1-37.

değildir. Dolayısıyla münferit askeri yeteneklerin varlığı durumunda dahi güvenlik-dışılaştırma mümkündür.³⁷

Güvenlikleştirme Teorisi devlete tanıdığı öncelik itibarıyla Realist anlayışla örtüşür. Ancak Kopenhag Okulu'nun yaklaşımı Realistlerde olduğu gibi daha başlangıçta devlet egemenliğinin bir ön kabulüne dayanmamaktadır. Bu daha çok bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Buzan, Waever ve Wilde devlet ve güvenlik arasındaki sıkı bağın meşru siyasi bir konum kadar analitik gerçekliği olduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda güvenliğin rekabet halindeki aktörlerin alanı olduğu ileri sürülmektedir. Bundan dolayı da bu alanda devletin tarihsel olarak güvenlik göreviyle donatılan ve bu amaçla en yeterli şekilde yapılandırılan bir aktör olarak genellikle ayrıcalıklı olması, devletin güvenlik konusunda varlığına kastedilen obje (*referent object*) olma statüsünü doğurmaktadır.³⁸

Askeri Güvenliğin Yükselişi: Bölgesel Silahlanma ve İran'ın Nükleer Programı

Basra Körfezi bölgesinin siyasi yapısının ve güvenlik algısının yakın tarihte şekillenmesini etkileyen birkaç temel olay vardır. Bunlardan biri 1968'in sonunda İngiltere'nin bölgeden çekilmesi³⁹, bir diğeri 1970'lerde ortaya çıkan petrol krizi, bir başkası 1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi ve sonuncusu 2003 Irak işgalidir. Elbette ki bu durum söz konusu bölgenin bahsi geçen olaylar öncesinde uluslararası ilişkilerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. 19. Yüzyıldan başlamak suretiyle dünya güçlerinin nüfuz mücadelesine sahne olan bu bölge, gerek I. Dünya Savaşı sırasında⁴⁰ gerek II.

³⁷ Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", s. 109.

³⁸ Buzan, Waever, Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, s. 37.

³⁹ Detaylı bilgi için bkz. Harold Wilson, **The Labour Government 1964-1970: A Personal Record** (London: Widenfeld& Nicholson, 1971); Jeffrey R. Macris, **The Politics and Security of the Gulf: Anglo-American Hegemony and the Shaping of a Region** (New York: Routledge Press, 2010); Richard Young, "Equitable Solutions for Offshore Boundaries: The 1968 Saudi Arabia-Iran Agreement", **The American Journal of International Law**, vol. LXIV/1 (January 1970), s. 152-157.

⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. Ravinder Kumar, **India and the Persian Gulf Region 1858-1907**, (London: Asia Publishing House, 1965). Ayrıca Osmanlı-İngiliz rekabeti için bkz. Zekeriya Kursun, **Basra Körfezi'nde Osmanlı-İngiliz Çekişmesi: Katar'da Osmanlılar 1871-1916** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2004); Zekeriya Kurşun, "Controversies Over Bahrain Between Britain and the Ottomans in 19th Century", **Turkish Review of Middle East Studies**, 2000-2001, s. 43-54; Briton Cooper Busch, **Britain and the Persian Gulf, 1894-1914** (Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1967).

Dünya Savaşı'nda⁴¹ dünya güçlerinin önemli odak noktalarından biri olmuş; aynı şekilde Soğuk Savaş döneminde iki süper güç olan ABD ve SSCB arasında büyük bir rekabet alanına dönüşmüştür. ABD'nin bölgede hem Suudi Arabistan, hem de İran ile kurduğu ilişkiler bölge dengeleri ve bölgenin güvenlik algısının şekillenmesi açısından oldukça önemlidir. Bununla beraber 1970'lerle birlikte bahsi geçen bu yapının köklü bir şekilde değiştiğini ve bugünkü güvenlik algısının temellerinin atıldığını söylemek mümkündür.⁴²

Bu bağlamda Irak'ın dışındaki Basra Körfezi Arap ülkelerini tarif ederken çeşitli tanımlar kullanıldığını belirtmekte fayda vardır. Sıklıkla karşı karşıya kalınan kavramlardan biri rantiyeye devlet (*rantier state*) ifadesidir. En genel biçimde ana gelirin enerji kaynaklarından elde edildiği, bunun da çoğunlukla petrol olduğu ülkeler rantiyeye devlet olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu bu ülkelerde vatandaşlara sunulan sağlık, eğitim, konut gibi temel hizmetlerden ya hiç vergi alınmamakta ya da bu çok sınırlı bir oranda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu devletlerde ülkeyi yönetenin hakimiyetinde olan bütçede harcama kalemleri yüksek olmakta, demokratik ülkelerde görülen hesap verilebilirlik (*accountability*) ilkesi işlememektedir. Buna karşılık vatandaşlar ülke yönetimlerinin sağladığı bu konfor karşısında mutlak sadakat göstermekle yükümlüdürler.⁴³

Öte yandan Basra Körfezi Arap ülkelerinin diğer ortak bir özelliği bağımsızlıklarına kavuştukları dönem sonrasında belli ailelerin egemenliğinde olan monarşiler ile yönetilmeleridir. Bu durum, yönetici ailenin herhangi bir devlet ideolojisi ya da bürokratik teamül ile bağlı olmamasını, ailenin mutlak hakim olmasını sağlar. Basra Körfezi Arap ülkelerinde emirlikler olarak ortaya çıkan bu sistem içinde emir olmanın tek koşulu ülkenin yönetim hakkını elinde bulunduran aileden gelmektir. Dolayısıyla demokratik ülkelerde olduğu gibi seçimle işbaşına gelmek gibi bir süreç söz konusu

⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. Firuz Kazemzadeh, **Russia and Britain in Persia** (New Haven and London: Yale University Press, 1968); George Lengowski, **Russia and The West in Iran 1918-1948** (New York: Cornell University Press, 1949); Kristen Blake, **The U.S.-Soviet Confrontation in Iran, 1945-1962: A Case in the Annals of the Cold War** (Maryland: University Press of America, 2009)

⁴² F. Gregory Gause, "The International Politics of the Gulf", Louise Fawcett (der.), **International Relations of the Middle East** (Oxford: Oxford University Press, 2005), s. 263-265.

⁴³ David Commins, **The Gulf States: A Modern History** (London: I.B. Tauris, 2012), s. 203.

değildir.⁴⁴ Bununla beraber, tıpkı demokratik rejimlerde olduğu gibi Basra Körfezi Arap ülkelerinde de güvenlikleştirme siyaseti örnekleri söz konusudur. Ancak buradaki temel fark demokratik ülkelerdeki gibi güvenlikleştirme aktörünün seçimlerle işbaşına gelen hükümet liderleri değil, ülkenin yönetimine sahip olan emir ya da sultanlar oluşudur. Yine aynı şekilde bu ülkelerde dinleyici kitle (*audience*) unsurunun batı demokrasileri kadar etkin bir role sahip olmayışı, dolayısıyla söz edimi (*speech act*) eylemi yerine daha çok doğrudan uygulamaların olmasını sağlar. Ancak yine de bu otoriter ülkelerde dahi güvenlikleştirme eyleminin söz konusu olduğunu görmekteyiz.

Bu bağlamda Basra Körfezi'nde yer alan ülkelerin sıklıkla güvenlikleştirme siyasetine başvurduklarını ve bunun bir sonucu olarak silahlanma eğilimlerinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Gerek bölgesel güvenlik gerek uluslararası güvenlik konusunda bölgeyi gündeme taşıyan konuların başında bu ülkelerin silahlanmaya ayırdığı pay ve bunun giderek artan bir eğilim göstermesi hususu gelmektedir. Ulusal güvenlik politikalarının geçmişten bugüne en temel unsurlarından birinin askeri harcamalar ve bunun önemli bir ayağını oluşturan silahlanma oluşturduğu düşünülürse söz konusu bu durumun Basra Körfezi ülkeleri için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. 2003 Irak Savaşı sonrası dönemde bölgedeki silahlanma olgusu çok daha yoğun bir hale gelmiştir.

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün verilerine göre (*Stockholm International Peace Research Institute*), silah alım gücü pariteleri açısından Basra Körfez ülkelerinin⁴⁵ ilk sıralarda yer alması bölgedeki silahlanma oranlarının ne derece dikkat çekici olduğunu anlamamız açısından önemli bir veridir.⁴⁶ Keza aynı şekilde ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Dünya genelinde askeri harcamalar ve silah transferlerine yönelik yaptığı araştırma da 2016 yılı itibarıyla Basra Körfezi ülkelerinden Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran'ın dünya genelinde ilk yirmi arasında

⁴⁴ Andrew Rathmell & Kirsten Schulze. "Political Reform in the Gulf: The Case of Qatar." **Middle Eastern Studies** v. XXXVI/4, (2000), s. 47-62.

⁴⁵ İran'ın İslam Devrimi Muhafızları Ordusu aracılığıyla yaptığı harcamalar denetim altında olmadığından tahminlere büyük oranda yansımaktadır.

⁴⁶ "The SIPRI Military Expenditure Database," **Stockholm International Peace Research Institute**, <https://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-constant-USD.pdf> / (online erişim: 09.03.2017).

yer aldığını göstermektedir.⁴⁷ Bunun dışında önemli başka hususlar da söz konusudur. Bölgede silahlanma oranlarındaki azalış/artış ile bölge ülkelerin birbirlerine yönelik söylemlerinde yumuşama/sertlik ve ham petrole dayalı gelirlerdeki azalış/artış arasında doğru bir orantı mevcuttur. Söz gelimi 1990'ların ilk yarısında dünya petrol fiyatlarında görülen düşüşe ve bölge ülkelerinin birbirlerine yönelik söylemlerini daha ılımlı noktaya çekmelerine bağlı olarak bölgede silahlanmaya ayrılan payda ciddi bir düşüş görülmüştür.⁴⁸ 2002'den itibaren ise petrol fiyatlarında görülen artışa bağlı olarak bölgede silahlanmaya ayrılan payda önemli bir artış görülmüştür.⁴⁹ İran-İrak Savaşı'nın bitim dönemi olan 1988'den 1996'ya kadar bölgede silahlanma oranlarında belirgin bir azalma görülürken bunun istisnası olarak 1990–1992 yılları arasında Kuveyt'in harcamalarında önemli bir artış görülmüştür.⁵⁰ Bunun temel sebebi ise Irak'ın ülkeyi işgali sonrasında güvenlik kaygısının ön plana çıkması olmuştur.

1990'larda Basra Körfezi ülkelerinde GSMH içinde silahlanmaya ayrılan payların düşmesine farklı birtakım perspektiflerden bakmak mümkündür. Bir görüşe göre Irak'ın Kuveyt'i işgali bölgede o tarihe kadar İran üzerinden kurgulanan ortak düşman algısını değiştirmiş, Irak hem İran için hem de bölgedeki Arap ülkeleri için tehdit üreten ülke konumuna geçmiştir.⁵¹ Bu bağlamda özellikle İran ve Suudi Arabistan arasında uzun bir süredir sorunlu olan diplomatik ilişkiler, dönemin İran Dışişleri Bakanı Ali Velayeti'nin

⁴⁷ Araştırma 2004-2014 arası dönemi kapsamaktadır. Bkz. "World Military Expenditures and Arms Transfers 2016", **US Department of State**, <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/2016/index.htm> (online erişim: 09.03.2017).

⁴⁸ Gayri Safi Milli Hasıla ve silahlanmaya ayrılan bütçe oranlarına baktığımızda İran 1988'de GSMH'sinin %6.3'ünü silahlanmaya ayırırken, 1991'de bu oran %2.4, 1992'de %1.9, 1993'te %1.8, 1994'te %2.3, 1995'te %2.4 olmuştur. Benzer durum Suudi Arabistan için de geçerlidir. 1988'de GSMH'sinin %15.2'sini silahlandırmaya ayırırken, 1991'de %12.5, 1992'de %11.3, 1993'te %12.5, 1994'te %10.6, 1995'te %9.3 oranında harcama yapmıştır. Detaylar için bkz. "The SIPRI Military Expenditure Database," **Stockholm International Peace Research Institute**, <https://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-share-of-GDP.pdf> (online erişim: 09.03.2017).

⁴⁹ Hossein Askari, Amin Mohseni, Shahrzad Daneshvar, **The Militarization of the Persian Gulf: An Economic Analysis** (UK: Edward Elgar Publishing, 2009), s. 25-29.

⁵⁰ Kuveyt 1988'de GSMH'sinin % 8.2'sini silahlanmaya ayırırken bu oran 1991'de %117.3, 1992'de %31.8 olmuştur. Bununla beraber ilerleyen yıllarda bu oran giderek düşmüştür. 1993'te %12.4, 1994'te %13.3, 1995'te %13.6 oranında askeri harcama yapmıştır. Bkz. "The SIPRI Military Expenditure Database," **Stockholm International Peace Research Institute**, <https://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-share-of-GDP.pdf> (online erişim: 09.03.2017).

⁵¹ Henner Fürtig, **Iran's Rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars** (UK: Ithaca Press, 2002), s. 103.

Nisan 1991'de Suudi Arabistan'ı ziyaret etmesi ile tekrar kurulmuştur.⁵² Hemen akabinde Haziran 1991'de Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı'nın İran'a iade-i ziyarette bulunmasıyla iki ülke arasında ılımlı atmosfer daha da netleşmiş ve önceliğin ekonomik ilişkilere verileceği ilan edilmiştir. İşte bu durum yukarıda belirtilen petrol fiyatları-silahlanma oranları arasındaki ilişkinin ortaya çıkmasına sebep olan durumun zeminini yaratmıştır. Zira başta İran ve Suudi Arabistan olmak üzere Basra Körfezi Arap ülkeleri OPEC nezdinde işbirliğine odaklanmış, bölgede siyasal istikrarın oluşmasının temel yolunun ekonomik istikrardan geçtiği çizgisinde buluşmuşlardır.⁵³

1990'larda Basra Körfezi bölgesindeki silahlanma oranlarının önceki yıllara göre düşmüş olmasındaki diğer bir etkenin ABD'nin bölgedeki üs politikası olduğu görüşünü savunanlar vardır. Buna göre, Körfez Savaşı'nı takip eden dönemde ABD'nin Basra Körfezi'ndeki üs politikasına ağırlık vermesine bağlı olarak buradaki Arap ülkelerinin savunma ihtiyacı büyük oranda sağlanmıştır. Dolayısıyla bölgedeki Arap ülkelerinin silahlanma oranlarındaki düşüşte bunun da katkısı vardır.⁵⁴

Buradan hareketle şu çıkarıma varmak mümkündür. Bölge ülkelerinin 1988-1996 yılları arasında silahlanmaya ayırdıkları payın düşmesi bu dönemlerde askeri güvenlik konusunun bölgedeki tüm taraflar tarafından öncelikli konu olmaktan çıkmasıyla, yani bununla ilintili konuların güvenlik-dışlaştırma (*desecuritization*) statüsünde ele alınmasıyla doğrudan ilgilidir. Bahsi geçen bu dönemde bölge ülkeleri ekonomik güvenlik konularına ağırlık vermiş, bu sebeple çatışmadan ziyade işbirliği arayışlarına girmiştir. Körfez Savaşı'nın gerçekleştiği dönem, aynı zamanda İran siyasetinde önemli değişikliklerin belirttiği bir döneme işaret etmektedir. 1989'da dini lider Humeyni'nin ölümüyle birlikte İran'da, Haşami Rafsancani Cumhurbaşkanı ve Ayetullah Ali Hamaney veliy-i fakih olmuştur. Bu dönemde yeni iktidarın öncelikli hedefi, devrimden bu yana gelen ekonomik dar boğazdan çıkılması şeklinde belirlenmiştir.⁵⁵ Cumhurbaşkanı Rafsancani dış politikanın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inanmış, İran'ın

⁵² BBC Summary of World Broadcasts, ME/1057, 27 April 1991.

⁵³ Henner Fürtig, **Iran's Rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars**, s. 104-105.

⁵⁴ Steven Wright, **The United States and Persian Gulf Security: The Foundations of the War on Terror** (Reading Berkshire: Ithaca Press, 2007), s. 13-55.

⁵⁵ Simon Murden, **Emergent Regional Powers and International Relations In The Gulf:1988-1991** (UK: Ithaca Press, 1995), s. 58.

devrim sebebiyle uluslararası sistemin dışında kalma durumunu sona erdirmek için o güne kadar benimsenen sert ve ideolojik tavrın yumuşatılması ve farklılaştırılması gerektiğini öngörmüştür. Çoğunluğu teknokratlardan oluşan Rafsancani hükümetinin özellikle iktidarda bulunduğu ilk beş yıl için (1989–1994) bir kalkınma planı hazırlanmış, ülkeye yabancı yatırımı çekmek, petrol gelirlerini artırmak, modern teknolojiyi ithal etmek temel hedef olarak belirlenmiştir. Bunun içinse Basra Körfezi'nin güvenliği ve petrol hatlarının akışında sorun yaşanmaması oldukça önemli görülmüştür.⁵⁶ Bu konuda en önemli açılım ise devrimin ana söylemi olan “ne Doğu ne Batı” yerine “hem Kuzey hem Güney” söyleminin devreye sokulması şeklinde gerçekleşmiştir.⁵⁷ Dış politikada oluşturulan bu yeni söylem, büyük oranda Körfez Savaşı'nın bölgede yarattığı önemli farklılıklar sebebiyle ortaya çıkmıştır.

Ekonomik güvenliğin bölge ülkelerinin öncelikli konusu haline gelmesi, diğer bir deyişle bu dönemde güvenlikleştirilen konunun ekonomik istikrar olması, alınan olağanüstü güvenlik tedbirlerinin askeri unsurları değil, doğrudan yatırımı teşvik eden ekonomik tedbirleri içermesi konusunu gündeme getirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde Basra Körfezi'ndeki tüm ülkelerin askeri harcamalarının belirgin bir şekilde düştüğünü söylemek mümkündür. Ne var ki 2003 Irak Savaşı sonrası dönemde bölgedeki tüm ülkelerin tekrar askeri güvenlik odaklı tehdit algısının arttığını, dolayısıyla öncelikli konunun silahlanma ve bu yöndeki güvenlik tedbirleri olduğunu görmekteyiz. Bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır. Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisine göre güvenliğe dair sorunlar objektif olarak varlık gösterebilirler dahi, ancak güvenlikleştiren aktörün söylemi doğrultusunda tehdiye dönüşürler. Dolayısıyla savaş ve terörizm gibi askeri güvenlik konuları bile güvenlikleştirme aktörü onları tehdit olarak tanımladığı takdirde tehdiye dönüşmektedirler.⁵⁸ Bu noktada İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın 2012 yılında Amerikalı gazeteci David Ignatius ile yaptığı mülakattaki

⁵⁶ Christin Marschall, *Iran's Persian Gulf Policy From Khomeini to Khatami* (London: Routledge, 2003), s. 100-101.

⁵⁷ R. K. Ramazani, “Iran's Foreign Policy: Both North and South”, *The Middle East Journal*, vol. XLVI/3, Summer 1992, s. 393.

⁵⁸ Johan Eriksson, “Debating the Politics of Security Studies: Response to Goldmann, Wæver and Williams”, *Cooperation and Conflict*, vol. XXIV/3 (September 1999), s. 347.

beyanı bölge ülkelerinin ne sebeplerle ve nasıl bir güvenlik algısı ile askeri harcamaları artırdığı görmek açısından doğru bir örnektir:

Biz bölgede yeni bir güvenlik ortamı inşasına her zaman hazırız. İnaniyoruz ki herhangi bir bölgenin güvenliği o bölgenin milletleri ve halkları tarafından desteklenmeli ve uygulanmalıdır. Eğer herkes ortak bir kavrayışa erişirse bu durumda bölgede askeri harcamalara ayrılan paylar da düşecektir. Ancak bunun bölgedeki tüm ülkeler tarafından sağlanması gerekir. Biz, bizim kendi bölgemizden; ABD ise kendi bölgesinden sorumlu olmalıdır. Eğer böyle olursa ne ABD'nin ne de bizim milyonlarca doları askeri harcamalara ayırmamız gerekecektir. Ben bunun ihtiyacı içinde olduğumuza inanıyorum.⁵⁹

Bu çerçevede bölge ülkelerinin askeri kapasitelerine bakacak olursak birkaç unsurun ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Askeri harcamalar açısından dikkati çeken iki ülkeden biri olan İran'da daha çok beşeri unsurlara dayalı askeri yapılanma söz konusu iken, Arap ülkelerinde teknoloji odaklı yapılanma ve bu yönde harcamalar göze çarpmaktadır. Bunun temel sebebi ise İran'ın 1979 sonrası dönemden itibaren karşı karşıya kaldığı uluslararası ambargolar dolayısıyla az sayıda ülkeden silah alımı yapabilme gücünde olması, öte yandan Arap ülkelerinin de mali gücü olmakla beraber nüfuslarının sınırlı olması sebebiyle teknoloji odaklı askeri yapılanma içinde bulunmasıdır. Bu bağlamda İran daha çok Rusya ve Çin gibi ülkelerin göreceli olarak geri kalan teknolojilerine bağımlı iken, Körfez Arap ülkeleri başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin ileri teknolojilerine dayanan silahlara sahip olabilmıştır.⁶⁰

Bölge devletlerinin askeri kapasitelerine yönelik genel bir kıyaslama yapılacak olursa dikkati çeken hususlardan biri, İran'ın daha çok deniz kuvvetleri ve askeri personel kapasitesi itibarıyla üstünlüğü söz konusu iken, başta Suudi Arabistan olmak üzere, Körfez Arap ülkelerinin hava kuvvetlerinin üstünlük arz etmesidir. İran'ın iki tür deniz

⁵⁹ David Ignatius, "An Interview with Iran's President Mahmoud Ahmadinejad", **Washington Post**, 23 September 2012, http://www.washingtonpost.com/blogs/post-partisan/post/an-interview-with-irans-president-mahmoud-ahmadinejad/2012/09/23/2a645816-05d3-11e2-aff-d6c7f20a83bf_blog.html (online erişim: 09.03.2017).

⁶⁰Houshag Hassan Yari, "Competing for Resources: Middle East Divided between Arms and Development", **The Iranian Journal of International Affairs**, XXI/3, 2009.

kuvvetleri vardır: Bunlardan biri İran İslam Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri, diğeri ise İslam Devrimi Muhafızları Ordusu Deniz Kuvvetleri'dir. İlki Şah döneminden itibaren var olmakla birlikte, ikinci İslam Devrimi sonrasına İran-İrak Savaşı sırasında oluşturulmuş ve ilkinde göre İran'ın askeri savunma mekanizmasında öncelikli bir yer almıştır.⁶¹ İran'ın 2006'da test ettiği gelişmiş silahların, Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı savaş gemileri ve denizaltılara konuşlandırıldığı düşünülmektedir. İran'ın Irak'la sürdürdüğü savaş sonrasında uzaktan kontrol edilebilen füzeler geliştirdiği ve bunları da yine söz konusu deniz birliklerine konuşlandığı dile getirilse de söz konusu füzelerin ne yetkinlikte olduğu konusu henüz tam olarak bilinmemektedir.⁶²

Diğer tarafta Suudi Arabistan'ın askeri kapasitesine baktığımızda, daha önce de değinildiği gibi yüksek teknolojiye dayalı silahlara ağırlık verilmesi ve buna yıllık bütçede önemli bir pay ayrılması oldukça önemlidir. Suudi Arabistan, 2000 yılında bütçesinin %40'ını, 2001'de %37'sini, 2002'de %34'ünü, 2003'te %33'ünü ve 2004'te %36'sını savunma harcamalarına ayırmıştır. 2010 yılına gelindiğinde bu oran diğer yıllara göre göreceli olarak azalmış, %10 seviyesine inmiştir. Ancak bu oranla dahi Suudi Arabistan, dünya genelinde bütçesi içerisinde savunma harcamalarına en fazla pay ayıran ülke olmuştur.⁶³ Bunun içinde en yüksek paya sahip alan ise Hava Kuvvetleri olmuştur. İran'a kıyasla konvansiyonel güçleri zayıf olan ülke, hava kuvvetlerini güçlendirmek suretiyle İran ile arasındaki asimetrik durumu dengeleme eğilimindedir.⁶⁴ Öte yandan özellikle Yemen ve Suriye'de artan çatışmalar Basra Körfezi ülkelerinin silahlanma oranlarını belirgin şekilde artıran bir faktöre dönüşmüştür.⁶⁵

Bölge ülkelerinin karşılıklı bir biçimde bu denli yüksek oranda silahlanma içinde oluşu, bölgede barışın tesisi ve sürdürülebilir olması açısından büyük risk içermektedir.

⁶¹ Anthony H. Cordesman & Khalid R. Al Rodhan, **Gulf Military Forces in An Era of Asymmetric Wars** (Westport: Praeger Security International, 2007), s. 350-352.

⁶² "Fiscal Year 2014 Annual Report on Military Power of Iran", **Federation of American Scientists**, <https://fas.org/man/eprint/dod-iran-2014.pdf> (online erişim: 09.03.2017).

⁶³ "The World's Biggest Defence Budgets", **The Economist**, 9 March 2011, http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/03/defence_budgets (online erişim: 09.03.2017).

⁶⁴ H. Cordesman & Khalid R. Al Rodhan, **Gulf Military Forces in An Era of Asymmetric Wars**, s. 170-190.

⁶⁵ Raneem Hannoush, "Report of Military Balance: ISIS Threatens Europe, Iran's Missiles Raise Global Concern", 16 February 2017, <http://english.aawsat.com/2017/02/article55367538/report-military-balance-isis-threatens-europe-irans-missiles-raise-global-concern> (online erişim: 09.03.2017).

Ülkelerin karşılıklı tehdit algıları ise kaygı verici bir boyuttur. Başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez Arap ülkeleri İran'ın uzak menzilli füzelere sahip oluşunu ciddi bir tehdit olarak algılamakta⁶⁶, öte yandan İran da bölgedeki Arap ülkelerinin özellikle ABD desteğinde artan silahlanmasını kendisine yönelik bir kuşatma olarak görmektedir. Bununla beraber, bölgede silahlanma eğiliminin yalnızca İran ve Suudi Arabistan'da olmadığını, bölgedeki diğer Arap ülkelerinin de bu yönde bir eğilimi olduğunu belirtmek gerekir. Söz gelimi Birleşik Arap Emirlikleri kendisine modern bir silahlı kuvvetler inşa etmiş, özellikle 2003 Irak Savaşı sonrası dönemde askeri harcamalara yönelik ayırdığı bütçeyi ciddi şekilde artırmıştır. Aynı şekilde silahlı kolluk kuvvetler sayısında da belirgin bir artış söz konusudur. Bu bağlamda kara, hava ve deniz kuvvetlerinde modernizasyona ağırlık veren Birleşik Arap Emirlikleri'nin olası bir hava saldırısına karşı ön bildirim sistemleri geliştirmeye ağırlık vermeye başlaması da bölgenin 2003 Irak Savaşı sonrası dönemde ne denli bir askeri tehdit algısı içine girdiğini görmek açısından önemli bir veridir.⁶⁷

Bu noktada Basra Körfezi ülkelerinin askeri güvenlik konusunu ön plana çıkarmaları sürecine bakıldığında yer yer güvenlikleştirme yer yer de güvenlik-dışlaştırma siyaseti uyguladıkları görülmektedir. Basra Körfezi Arap ülkeleri, Cumhurbaşkanı Rafsancani ile başlayan ve Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi ile devam eden ılımlı ilişki profiline ve de askeri güvenlik etrafında şekillenmeyen söylemlere dayalı dış politika yaklaşımının Cumhurbaşkanı Ahmedinejad iktidara geldiğinde de süreceğini ümit etmişlerdir. Bu sebeple başta Suudi Arabistan olmak üzere Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri ikili ilişkilerin geliştirilmesinin kendileri için öncelikli konu olduğunu belirten tebrik mesajları iletmışlerdir. Benzer bir şekilde

⁶⁶ Söz gelimi 2008 yılında Suudi Arabistan Kralı'nın ABD'nin Riyad Büyükelçiliği ile yaptığı görüşmelerde ve Suudi Arabistan'ın ABD'deki Büyükelçisi'nin ABD Dışişleri Bakanlığı ile yaptığı görüşmelerde İran'ın ülkedeki petrol merkezlerine yönelik bir saldırıda bulunma riski olduğunu belirttiği Wikileaks aracılığıyla sızan belgelerle kamuoyuna yansımıştır. ABD'nin Manama Büyükelçiliği'nin belgelerinden birinde de Bahreyn Kralı Hamad Bin Isa El Halifa'nın 2006 yılında İran'ı Afganistan ve Irak'taki sorunların ana kaynağı olarak gördüğü belirtilmiş, bu bağlamda İran'ın nükleer programının her ne yol gerekiyorsa engellenmesi gerektiğini söylediği belirtilmiştir. Bkz. "WikiLeaks: Ahmadinejad claims revelations a US conspiracy", 30 November 2010, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/8168700/WikiLeaks-Ahmadinejad-claims-revelations-a-US-conspiracy.html> (online erişim: 15.03.2017).

⁶⁷ Christopher M. Davidson, "Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats", **British Journal of Middle Eastern Studies**, vol. XXVI/3, 2009, s. 434.

kurumsal düzeyde Körfez İşbirliği Konseyi de Mahmud Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanı seçilmesini tebrik etmiş ve İran'ın komşuları ile ilişkilerinde yeni bir sayfa açması beklentisi içinde olduklarını belirtmiştir.⁶⁸ Bu tutum karşısında yeni seçilen Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın bölge ülkeleri ile ilişkilere işaret eden şu sözleri aynı beklentinin İran nezdinde de olduğunun göstergesidir:

Şu ana kadar büyük bir ilerleme kaydedildi ve bunun çok daha fazlası gerçekleşecek. Müslüman dünyası ve bölge ülkeleri ile ilişkilerin gelişeceğini göreceğiz.

*Bu bizim dış politika önceliğimiz olacaktır. Fars Körfezi barış ve adalet körfezidir. Biz aynı anlayışın Fars Körfezi ülkelerinde de olmasını ve ulusal çıkarlar korunurken dostça ilişkiler kurulmasını istiyoruz.*⁶⁹

Görüldüğü üzere Basra Körfezi ülkeleri karşılıklı bir şekilde söylemlerini barışçıl bir dil etrafında şekillendirme eğilimi içinde olup tehdit algısını ortadan kaldırma düşüncesi ile hareket etmeye çalışmışlardır. Ne var ki bölgede 2003 Irak Savaşı sonrasındaki ilk yıllarda durum böyle iken Basra Körfezi Arap ülkelerini özellikle de Suudi Arabistan'ı 2006'dan itibaren İran konusunda tedirgin eden ve İran odaklı konuları bir güvenlik konusu olarak algılamaya iten durumun objektif sebeplerden ötürü mü yoksa bir algıdan ötürü mü kaynaklandığını açıklamak oldukça zordur. Zira Suudi Arabistan'ın bu şekilde düşünmesini tetikleyen sebepler söz konusudur. Her ne kadar Cumhurbaşkanı Ahmedinejad iktidara geldiği dönemde mezhep odaklı bir dış politika gütmeme eğilimi içerisine girmişse de iç siyaset söz konusu olduğunda ciddi bir şekilde On İki İmam Şii öğretisinin temel dayanaklarından biri olan Mehdilik anlayışına vurgu yapan ve kayıp On İkinci İmam'ın geri gelmesi meselesinin altını çizen bir söylem geliştirmiştir.⁷⁰ İç siyasetteki bu Mehdilik vurgusu ve bu bağlamda Şii karşıtı tekfirlerin İslam karşıtı söylemler olduğunun sıklıkla dile getirilmesi bölgedeki Sünni Arap yönetimlerin en önemli rahatsızlık sebeplerinden biri olmuştur.

⁶⁸ "Arabs Welcome New Iran Leader Despite Disputes", **Agence France Press**, 27 June 2005.

⁶⁹ "Ahmadinejad vows to pursue nuclear programme", 27 June 2005, <http://eurasia.ro/?p=160> (online erişim: 22.03.2013).

⁷⁰ İran'da Ahmedinejad döneminde ön plana çıkan dinsel-vahiysel söylem için bkz. Mehdi Khalaji, "Apocalyptic Politics: On the Rationality of Iranian Policy," **Policy Focus**, No. 79, Washington, D.C.: Washington Institute for Near East Policy, 2008.

Öte yandan İran ve bölgedeki Arap ülkeleri arasında özellikle mezhepsel farklılıklardan kaynaklı durumların güvenlik tehdidi olarak algılanması ve kamuoyuna bu yönde bir tehdit algısı oluşturulmaya çalışılması meselesinde, her iki taraftaki siyasal elitlerin dışında dini elitler de oldukça etkili olmuş ve bir anlamda güvenlikleştirme aktörü olarak hareket etmişlerdir. Söz konusu dini elitlerin özellikle İran siyasal hayatındaki gücü düşünüldüğünde tehdit algısı yaratmadaki etkisi önem kazanmaktadır. Ancak bu durum yalnızca İran açısından söz konusu değildir. Özellikle Suudi Arabistan'da İran İslam Devrimi'nden itibaren kesintisiz bir şekilde Şii karşıtı bir literatür gelişmiş ve bu durum 2003 Irak Savaşı sonrası dönemde de devam etmiştir.⁷¹ Benzer bir şekilde Meşhed ve Kum'da bulunan İranlı din adamları özellikle 2006'da İsrail ile Lübnan merkezli Hizbullah arasında gerçekleşen savaşta Suudi Arabistanlı resmi din adamlarının Arap nüfusunun gerçeklerini kavramada ne derece yetersiz olduğunu belirten iddialı açıklamaları olmuştur.⁷²

Söz konusu dönemde Basra Körfezi'nde askeri güvenlik yükselişe geçerken bölge ülkelerinin güvenlikleştirme siyasetlerinin en önemli aracı mezhep siyaseti olmuştur. Mezhep siyasetinin gündeme gelişi özellikle İran ve Suudi Arabistan ilişkileri bağlamında ön plana çıkan bir durum olmuştur. Bunun temel sebebi ise 2006'dan itibaren Irak ve Lübnan gibi iki Arap ülkesinde İran'ın çok daha etkin bir role sahip oluşu ve de bu durumun Suudi Arabistan tarafından bölgedeki çıkarları için tehdit olarak görülmesidir. Özellikle söz konusu dönemde Irak'ta giderek artan mezhep çatışmaları bu tehdit algısını kuvvetlendirmiştir. Bu bağlamda İran'ın bir tehdit kaynağı olarak görülmesi daha çok Suudi Arabistan nezdinde olup, bölgedeki diğer Arap ülkelerinin Suudi Arabistan kadar sert bir tutum sergilemesi söz konusu olmamıştır. Suudi Arabistan'daki din adamlarının oluşturduğu Müslüman Din Adamları Birliği lideri Haris el-Dari Ekim 2006'da Suudi yetkililer ile görüşmüş, Irak'taki Sünni grupların desteklenmesi konusunda Suudi Arabistan'ın daha etkin bir role sahip olması gerektiğinin altını çizmiştir.⁷³ Bunu takiben Suudi din adamları Irak'taki Sünni din adamları ile bir araya gelerek Sünnilerin Şiiiler

⁷¹ Suudi Arabistan'daki anti-Şii bakış ile ilgili görüş için bkz. Hamid Algar, **Wahhabism: A Critical Essay** (North Haledon, N.J.: Islamic Publications International, 2002).

⁷² **Jomhuri-ye Eslami**, 28 July 2006.

⁷³ Abdulllah Shihri, "Clerics Urge Muslims to Back Iraq Sunnis," **Associated Press**, 12 December 2006.

tarafından öldürülmesini kınamak suretiyle Irak'taki kardeşlerine her türlü desteği vereceklerini ilan etmişlerdir.⁷⁴ Bu durum mezhep konusunun ülkede nüfuz sahibi olan dini gruplar tarafından bir güvenlik meselesi olarak ele alındığının ve bu noktada hem ülke içinde hem de ülke dışında bu guruplar tarafından bir farkındalık yaratılmaya çalışıldığının açık bir örneğidir. Böylelikle ülke içinde bir çeşit baskı grubu olarak düşünülebilecek din adamları siyasal karar alıcıların bu konuyu bir güvenlik sorunu olarak ele almasını sağlamış, İran'ın Irak ile mezhepsel zemin üzerinden kurmuş olduğu ilişkiler bir güvenlik tehdidi olarak sunulmuştur. Dolayısıyla nihai karar alıcı olmamakla birlikte siyasal karar alıcılar üzerinde sahip oldukları etki düşünüldüğünde din adamları bir anlamda güvenikleştirme aktörüne dönüşmüştür.

Basra Körfezi'nde askeri güvenlik açısından bölge ülkelerinin tehdit olarak algıladığı önemli konulardan bir diğeri İran'ın nükleer programıdır. Özellikle Suudi Arabistan, İran'ın nükleer programını barışçıl amaçlara hizmet eden bir durum olarak değil, silahlanmaya yönelik bir süreç olarak görmektedir, dolayısıyla bunun kendi ulusal güvenliği açısından tehdit olduğunu düşünmektedir. Ancak bunu açık bir şekilde söyleme dönüştürmeyi de tercih etmemektedir. Özellikle 2006 yılı itibarıyla İran'ın nükleer programına ilişkin uluslararası yaptırımlar sürecinin başlamasıyla birlikte Suudi Arabistan'ın bölgesel bir güç olarak konuya dahil olmak istemesi söz konusudur. Bu bağlamda Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Saud al-Faisal konuyla ilgili görüşmek üzere İran'a gitmiş, burada nükleer programın bölgesel bir krize dönüşmeden sona erdirilmesi gerekliliğine işaret etmiştir.⁷⁵ Akabinde Temmuz 2006'da İran'ın o dönemki nükleer müzakerelerden sorumlu kişisi Ali Laricani Suudi Arabistan'ın Cidde şehrine gitmiş, burada Suudi yetkililer ile nükleer program hakkında görüşmüştür.⁷⁶ Bu toplantı sonrasında da Suudi Arabistan benzer tutumunu sürdürmüştür. Suudi Arabistan'ın bu yönde bir politika benimsemesinde söz konusu dönemde iki ülke arasında halihazırda Irak

⁷⁴ F. Gregory Gause, "Saudi Arabia: Iraq, Iran and the Regional Power Balance and the Sectarian Question," **Strategic Insights**, February 2007.

⁷⁵ "Tehran, Riyadh Agree On Need For Peaceful Nuclear Solution", **Radio Free Europe-Radio Liberty**, 12 June 2006, <http://www.rferl.org/content/article/1069093.html> (online erişim: 12.03.2017).

⁷⁶ "Iran top nuclear negotiator arrives in Saudi Arabia", **BBC Monitoring International Reports**, 15 July 2006, <http://www.accessmylibrary.com/article-1G1-148235436/iran-top-nuclear-negotiator.html> (online erişim: 12.03.2017).

ve Lübnan ile doğrudan ilintili olarak devam eden sorunlar olması etkili olmuştur. Bundan dolayı da bölgede giderek artan askeri güvenlik odaklı tehdit algısının düşürülmesi ihtiyacının olması etkili olmuştur. Nitekim Suudi Arabistan İran'ın nükleer programını bir tehdit olarak görmediği açıklamasını 2007'de de yapmak suretiyle konuyu güvenlikleştirmek istemediğini bir kez daha ortaya koymuştur.⁷⁷ Bu noktada Suudi Arabistan'ın somut bir askeri güvenlik tehdidi olabilecek bu konuyu güvenlikleştirmek istemediğini, kamuoyu önünde bu yönde bir söylem oluşturmak taraftarı olmadığını söylemek mümkündür.

Bununla beraber bu konunun ilerleyen yıllarda her iki ülke tarafından da güvenlikleştirilmesi durumunun olduğunu görüyoruz. 2009'da İranlı nükleer uzman Shahram Amiri'nin hac sırasında öldürülmesi konusunda İran Suudi Arabistan'ı sorumlu tutmuş, böylelikle bu konu iki ülke arasında husumete dönüşmüştür.⁷⁸ Ancak Suudi Arabistan yine de hiçbir zaman İran'ın kendilerine yönelik bir nükleer silah geliştirme eylemi içinde bulunduğunu ve de bu yönde bir tehdit algıladıklarını söylem haline getirmemiştir. Buradaki temel sebeplerden biri Suudi Arabistan'ın kendi kamuoyunda İran'a karşı ABD ile ortak hareket eden bir ülke olarak görülme istemeyişidir. Zira Suudi Arabistan böyle bir durumda İran'ın kendi ülkesi kamuoyunda manipülatif bir güce sahip olacağını düşünmüştür.⁷⁹

Suudi Arabistan'ın İran'ın nükleer programına karşı açık bir güvenlikleştirme söylemi içinde bulunmayışı bu konuyu bir güvenlik sorunu olarak görmediği manasına gelmemektedir. Suudi Arabistan bölgenin önemli bir güvenlik sorunu olarak gördüğü bu konudan kaynaklı güvenlik tehdidine karşı askeri güvenlik tedbirleri almak yerine ekonomik tedbirler almayı tercih etmiş, böylelikle İran'ın yarattığı güvenlik sorununu daha etkin bir şekilde çözeceğini düşünmüştür. Bu bağlamda Suudi Arabistan petrol arzını artırmak yoluyla petrol gelirlerine bağımlı olan İran'ın ihracat pazarını daraltmaya,

⁷⁷ "Saudis say Iran no threat", **Press TV**, July 7, 2007, <http://edition.presstv.ir/detail/15638.html> (online erişim: 13.03.2017).

⁷⁸ Najmeh Bozorgmehr, "Tehran accuses Saudis of seizing nuclear scientist", **Financial Times**, 9 December 2009,

<http://www.ft.com/cms/s/0/81700e8c-e463-11de-a0ea-00144feab49a.html#axzz2OphUo8gX> (online erişim: 12.03.2017)

⁷⁹ Karim Sadjadpour, "Nuclear Players", **Journal of International Affairs**, Cilt 60, No 2, Spring /Summer 2007, s. 130.

böylelikle İran'ın nükleer meselede geri adım atmasını sağlamaya çalışmıştır.⁸⁰ Bununla beraber Suudi Arabistan sıklıkla olmasa da zaman zaman İran'a karşı bu yönde daha bir sert söylem geliştirmeye de başvurmuştur. Suudi Arabistanlı eski büyükelçi ve kraliyet ailesi mensubu Prens Türki el Faysal'ın şu sözleri bu duruma uygun bir örnektir:

*İran'ın nükleer silahlara sahip olduğu bir ortamda yaşayamayız ve yaşamayız. Bu kadar basittir... Eğer İran nükleer silah geliştirirse bunun kabul edilebilir olması mümkün değildir ve bu durumda biz de aynı siyaseti güderiz.*⁸¹

Görüldüğü üzere Suudi Arabistan'ın İran'ın nükleer programına yönelik politik söylemi bölgedeki güvenlik ortamına bağlı olarak değişmekte, dolayısıyla zaman zaman sert söylemler ile gündeme getirilirken zaman zaman düşük profilde tutulmuştur.

Bölgedeki diğer Arap ülkelerinin İran'ın nükleer programına yönelik tutumu da önemlidir. 2007 yılında Kuveyt Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Şeyh Ahmed Fehd el-Sabah İran'ın nükleer programı dolayısıyla maruz kalacağı herhangi bir askeri saldırıya karşı olduklarını, bu konunun barışçıl yollarla çözülebileceğine inandıklarını bildirmiş,⁸² benzer bir şekilde Kuveyt Ulusal Meclisi sözcüsü Assem el-Harafi, 2008 yılında verdiği bir beyanda Batılı ülkelerin İran'ın nükleer programı hususunda kışkırtıcı davrandığını söylemiştir.⁸³ Katar ise genel olarak Suudi Arabistan ile paralel bir tavır takınmak eğiliminde olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı'nın 2010'da ülkeye yaptığı resmi bir ziyaret sonrasında yapılan soru-cevap bölümünde Katar Başbakanı Şeyh Hamed Bin Casim bin Cabir el- Sani, İran'ın komşularına nükleer programının barışçıl amaçlarla olduğunu beyan ettiğini belirtmiş, dolayısıyla İran'ın niyetinin tıbbi araştırmalarda kullanılmak üzere reaktör geliştirmek olduğuna inandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca sözlerine İran'ın

⁸⁰ Jay Solomon, "Saudi Suggests 'Squeezing' Iran Over Nuclear Ambitions", **Wall Street Journal**, 22 June 2011, http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304887904576400083811644642.html?mod=oglenews_wsj (online erişim: 12.03.2017)

⁸¹ Jason Burke, "Riyadh will build nuclear weapons if Iran gets them, Saudi prince warns", **The Guardian**, 29 June 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jun/29/saudi-build-nuclear-weapons-iran> (online erişim: 12.03.2017).

⁸² "Kuwait opposes military strike against Iran", **Iran Focus**, 3 June 2007, http://www.iranfocus.com/en/index.php?option=com_content&view=article&id=11457:kuwait-opposes-military-strike-against-iran&catid=4:iran-general&Itemid=26 (online erişim: 15.03.2017).

⁸³ "West provoking Tehran, says Kuwait speaker", **Gulf News**, 14 July 2008, <http://gulfnnews.com/news/region/iran/west-provoking-tehran-says-kuwait-speaker-1.118277> (online erişim: 15.03.2017).

niyetlerine karşı duyulan bir korku sonucu bölgede nükleer yarış başlaması durumunda bunun sağlıklı bir durum olacağını düşündüklerini eklemek suretiyle en iyi yolun uluslararası toplum nezdinde İran ile diyalog sağlamak olduğunun altını çizmiştir.⁸⁴ Bu ülkelerin bu yönde bir tavır göstermesinin ise temelde iki sebebi vardır. Bunlardan biri İran'a yönelik uluslararası toplum tarafından yapılan baskı sonucu bölgede İran'ın gücünün azalmasına bağlı olarak Suudi Arabistan'ın tek güç olmasından endişe duyması, diğer sebep ise ABD'nin konuya dahil olması sebebiyle bölge halklarında giderek artan Amerikan karşıtı tepkinin ülke yönetimlerine dönük bir eyleme dönüşmesinden çekinmesidir. İşte bu temel iki gerekçeden ötürü İran'ın nükleer programına yönelik açık bir karşı duruş göstermemektedirler.

İran'ın nükleer programı ile ilgili konuda en fazla sıkıntı yaşayan ülkeler ise Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri olmuştur. İran'ın uluslararası toplumun nükleer program konusundaki baskıları karşısında sıklıkla Hürmüz Boğazı'nı kapatacağını söylemesi burada yer alan Umman'ı rahatsız etmiş, bu sebeple İran'ın nükleer programının Umman'ın ekonomik çıkarlarına zarar verme ihtimali olması sebebiyle Umman tarafından bu konu milli ekonomisine yönelik güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Dolayısıyla bu konuda ihtiyatlı bir söylem geliştirmeyi uygun görmüştür. Bu bağlamda 2011 yılında bir grup yabancı diplomattan oluşan heyete dahil olan Ummanlı diplomatlar İran'daki nükleer tesisleri gezmiş,⁸⁵ böylelikle Umman İran'ın nükleer programı üzerinden iki ülke arasında bir sorun doğmasını istemediğini göstermiştir. Umman, İran'ın nükleer programı ile ilgili var olan sorunun çözümü için ABD'nin İran ile doğrudan görüşmelere başlamasının en uygun yol olduğunu, dolayısıyla bir an önce görüşmelere başlamaları gerektiğini kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu bağlamda Umman, İran'ın nükleer programının barışçıl sebepler ile olmadığına inanmamaları için

⁸⁴ Indira A.R. Lakshmanan, "Clinton, in Mideast, Says Evidence Grows of Iran's Nuclear Plan", **Bloomberg News**, 14 February 2010, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=a7WhYGhU6Bdw> (online erişim: 15.03.2017).

⁸⁵ "Foreign diplomats tour Iran nuclear sites", **BBC News**, 15 January 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12198142> (online erişim: 17.07.2012).

hiçbir sebep olmadığını, bölgede askeri bir kutuplaşma durumunu görmek istemediklerini resmi şekilde beyan etmiştir.⁸⁶

Birleşik Arap Emirlikleri açısından İran'ın nükleer programını sorunlu kılan durum ise İran'ın bu sebeple uluslararası toplum tarafından maruz kaldığı yaptırımların ülkenin en önemli ekonomik şehri olan Dubai'deki İran kaynaklı ekonomik unsurları hedef almasıdır. 2008 yılından itibaren birleşik Arap Emirlikleri'nin BM yaptırımları çerçevesinde ülkedeki İran vatandaşlarının iktisadi lisanslarını iptal etmesi iki ülke arasında nükleer programın askeri bir tehditten ziyade ekonomik güvenliği tehdit eden bir unsura dönüşmesine sebep olmuştur.⁸⁷

Konuyla ilgili belirtilmesi gereken hususlardan biri Suudi Arabistan dışındaki Basra Körfezi Arap ülkelerinin İran'ın nükleer programı ile ilgili açıklama yaparken kamuoyuna bunu askeri tehdit şeklinde sunmak yerine çevresel bir tehdit olarak dile getirmeyi tercih ettikleridir. Şöyle ki söz konusu ülkeler İran'ın Buşehr şehrinde yer alan nükleer tesisin deprem kuşağı üzerinde yer alması sebebiyle risk taşıdığı, bunun ise olası bir sızıntıya bağlı olarak kendileri açısından çevresel tehdit yarattığı söylemini ön plana çıkarmışlardır. Söz gelimi Nisan 2013'te İran'da 6.1 şiddetinde gerçekleşen deprem sonrasında Körfez İşbirliği Konseyi Genel Sekreteri Abdüllatif el-Zeyani şu açıklamayı yapmıştır:

KİK üyeleri olarak ciddi kaygı taşımaktayız. Uluslararası toplum da bilmelidir ki İran'ın nükleer tesislerinde oluşacak olası bir zarar bölgeye radyasyon yayılması tehdidini sunmaktadır. Biz ivedilikle İran yönetimini Buşehr tesisinin radyasyon yayma riskinden ötürü uyardık ve buranın Körfez'de çevresel zarar vermesini önleyici tedbirler almasını talep ettik. Altı Körfez Arap ülkesi olarak daha önce de Tahran yönetimini tesislerin güvenliği ile ilgili duyduğumuz kaygılarla ilgili uyarımiştık. Bunların Nükleer Güvenlik Konvansiyonu'nun ortaya koyduğu güvenlik şartlarını taşıyıp taşımadığı ile ilgili kaygılarımız olduğunu belirtmiştık. Fakat İran bizim onun nükleer

⁸⁶ "Umman's Regional and Global Priorities", **Sultanate of Umman Ministry of foreign Affairs**, <http://www.mofa.gov.om/mofanew/index.asp?id=2> (online erişim: 17.07.2012).

⁸⁷ Farah Stockman, "U.S. Sanctions hit Iranian Entrepreneurs in Dubai", **The New York Times**, 16 September 2008, http://www.nytimes.com/2008/09/16/world/africa/16iht-dubai.1.16192662.html?_r=0 (online erişim: 17.07.2012).

*programı ile ilgili sahip olduğumuz bu çevre ile ilintili kaygıları anladığına dair hiçbir sinyal vermemektedir.*⁸⁸

KİK Genel Sekreterinin yukarıdaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, Basra Körfezi Arap ülkeleri meseleyi bir askeri tehdit olarak ele almak, daha doğrusu uluslararası kamuoyuna meseleyi bu açıdan sunmak yerine, İran'ın nükleer tesislerinin büyük bölümünün Basra Körfezi kıyı kentlerine kurulmasından hareketle çevresel güvenliği tehdit eden bir konu olarak sunmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla meselenin özünde askeri güvenlik tehdidi algısı etkili olmasına rağmen bunu çevresel güvenlik perspektifinden güvenlikleştirmeyi tercih etmektedirler. Nitekim Körfez İşbirliği Konseyi 2013 yılı içerisinde İran'da arka arkaya gerçekleşen depremlerin akabinde yapmış olduğu toplantıda konuyu Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na taşımayı ve kurumdan Buşehr tesisinin depremler karşısında güvenli olup olmadığını kontrol etmesini talep etme kararı almıştır.⁸⁹

Basra Körfezi Arap ülkelerinin İran'ın nükleer programı ile ilgili bu yönde bir tutum sergilemesinin temelinde yatan şu gerekçeyi göz ardı etmemeliyiz: Bölge ülkeleri petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olan İran'ın barışçıl amaçlarla dahi olsa nükleer enerjiye sahip olmasının İran'ı bölgenin başat konumdaki enerji üssü yapacağını ve bunun da bölgesel istikrarı bozacağını düşünmektedirler. Zira söz konusu ülkeler zaten küresel ısınma ve iklim değişikliği ihtimaline bağlı olarak uluslararası enerji pazarında sistemsel bir değişiklik olması endişesini taşımakta, bunun kendi ekonomileri üzerinde yaratacağı olumsuzlukların önemli siyasal sonuçlar doğuracağını düşünmektedirler. Dolayısıyla bir yandan ülkelerinin geleceği ile ilgili bu yönde bir kaygı taşırken bir yandan da İran'ın nükleer enerjiye sahip olmak suretiyle bölgedeki enerji dengesini asimetrik bir şekilde etkilemesini istememektedirler.⁹⁰ Dolayısıyla prensip olarak İran'ın nükleer programına karşıdırlar, fakat söylem düzeyinde bunu askeri tehdit olarak

⁸⁸ "GCC states demand IAEA inspections on Iran nuclear plant after quake", **The Daily Star**, 15 April 2013, <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2013/Apr-15/213691-gcc-states-demand-iaea-inspections-on-iran-nuclear-plant-after-quake.ashx#axzz2Vd88NvYX> (online erişim: 20.05.2013).

⁸⁹ "Iranophobia or real fears of Bushehr nuclear power plant?", **Young Journalists Club-Iran**, 15 April 2013, <http://www.yjc.ir/en/news/801/iranophobia-or-real-fears-of-bushehr-nuclear-power-plant> (online erişim: 17.04.2013).

⁹⁰ James, A. Russell, "Environmental Security and Regional Stability in the Persian Gulf", **Middle East Policy**, Cilt 16, No 4, Winter 2009, s. 98.

algıladıklarını ifade etmek yerine çevre güvenliğini tehdit eden bir konu olarak belirtmeyi uygun görmekte-dirler.

İran'ın nükleer programı ile ilgili uluslararası toplum düzeyindeki süreçte 2006-2010 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde sekiz adet yaptırım kararı alınmıştır. Daha sonra İran'da 2013 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ılımlı lider Hasan Ruhani'nin seçilmesini takiben BM'nin beş daimi üyesi ve Almanya ile İran arasında nükleer müzakereler başlamış, nihayetinde 14 Temmuz 2015 tarihinde Kapsamlı Ortak Eylem Planı adı altında İran'ın nükleer programına dair anlaşma imzalanmıştır.⁹¹ Ancak bu durum başta Suudi Arabistan olmak üzere Basra Körfezi Arap ülkeleri nezdinde bir güvenlik sorunu olarak algılanmıştır.⁹² Dolayısıyla nükleer anlaşmanın varlığı bölgedeki Arap ülkelerinin kaygılarını ve güvenlik algısını gidermek yerine kuvvetlendiren bir gelişme olmuştur. Bu yeni durum daha önce özellikle mezhep üzerinden yürüttükleri güvenlikleştirme siyasetlerini tekrar gündeme getiren bir gelişme olmuştur.

Nükleer anlaşma sonrası dönemde bölge ülkelerinin birbirlerine yönelik mezhep siyaseti üzerinden güvenlikleştirme politikası izlemelerine örnek teşkil edebilecek birçok gelişme olmuştur. Bunlardan biri 2015 Ekim ayında hac döneminde Mekke'de gerçekleşen kazada 464 İranlı hacının hayatını kaybetmesi ile ortaya çıkan krizdir.⁹³ İran Suudi Arabistan'ı ihmalkarlıkla suçlamış, buna karşılık Suudi Arabistan önce ölü sayılarını olduğundan aşağı göstermiş, sonra İranlı hacıların cenazelerinin iadesiyle ilgili sorun çıkarmış, İran ölen hacılar için tazminat talebinde bulunmuş, Suudi Arabistan bunu uzun bir süre kabul etmemiştir. Böylelikle konu bir anda iki ülke arasında krize dönüşmüştür.⁹⁴ Bu doğrultuda İran Suudi Arabistan'ın güvenlik sağlayamadığı

⁹¹ UN Security Council Resolution 2231 (2015) <http://www.un.org/en/sc/2231/> (online erişim: 16.03.2017)

⁹²Xiaoning Huang, "The Iranian Nuclear Issue and Regional Security: Dilemmas, Responses and the Future", <https://hr.un.org/sites/hr.un.org/files/The%20Iranian%20Nuclear%20Issue%20and%20Regional%20Security.pdf> (online erişim: 15.03.2017).

⁹³ "Hac faciasında ölen İranlıların sayısı 464'e yükseldi", **Habertürk**, 1 Ekim 2015, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1134872-hac-faciasinda-olen-iranlilarin-sayisi-464e-yukseldi> (online erişim: 07.08 2017).

⁹⁴ Bunun arka planında iki ülke arasında geçmiş yıllarda da İranlı hacıların güvenlikleştirilen ve güvenlik-dışlaştırılan bir konu olması vardır. Şöyle ki 1987'de 275 İranlı hacı hayatını kaybetmiş, 303 kişi ise yaralanmıştır. Bunun üzerine ilişkiler üç yıl süresince dondurulmuştur. O dönem

gereğesiyle hacıların gitmesine izin vermemiştir. Üzerinden iki yıl geçtikten sonra Temmuz 2017'de iki ülke tazminat konusunda bir anlaşmaya varmış, bu bağlamda tekrar İranlı hacıların Suudi Arabistan'a gitme olanağına sahip olmuştur.⁹⁵ 2015'te yaşanan bu olayın taraflar arasında bir güvenlik krizine dönüşmesinde nükleer anlaşma sonrasında bölgede oluşan gerilim oldukça etkilidir. Zira Suudi Arabistan'da hac vazifesi sırasında ölen başka ülke vatandaşları da olmasına rağmen bu konu sadece İran ve Suudi Arabistan arasında sorun olmuş, konu her iki ülke tarafından da güvenlikleştirilmiştir.

Benzer bir durum, Suudi Arabistan'ın Şii din adamı Şeyh Nimr el-Nimr'i Ocak 2016'da idam etmesi ve bunun akabinde İran ve bölge ülkeleri ilişkilerinin gerilim noktasına varması sürecinde görülmüştür.⁹⁶ Ülkenin tanınmış Şii din adamlarından Nimr, 2011 yılında Bahreyn'deki gösterilerle eş zamanlı Katif kentinde düzenlenen rejim karşıtı protestoların ardından 2012 yılında protestolara teşvik etmek, fitne çıkarmak, güvenlik güçlerine direnmek, ateş açmaya çalışmak gibi suçlamalarla gözaltına alınmıştı. Nimr, gözaltına alınacağı sırada kaçmaya çalışırken yaralı olarak yakalanmış, 2013 yılında yargılanmaya başlanmış ve 2 Ocak 2016'da Suudi yönetimi tarafından idam edilmiştir.⁹⁷ Buna istinaden İran oldukça sert bir söylemle durumu eleştirmiş, adeta kendi güvenliğine kastedilen bir olaymış gibi konuyu kamuoyuna yansıtmıştır. Bunun akabinde ise İran

ilişkiler gergin olduğundan İranlı hacıların iki ülke arasında en önemli güvenlik konusuna dönüşmüştür. 1990'larda ise iki ülke arasındaki güvenlik tehdidi algısındaki değişiklik sebebiyle güvenlik-dışı bir konu olarak görülmeye başlamıştır. Mart 1991'de Suudi yetkililer ile görüşen dönemin İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayati İranlı hacı adaylarının yeniden kabul edilmesini ön şart olarak sunmuş ve bu durum Suudi makamlarında karşılık bulmuştur. Her iki tarafın da bunu ilişkilerin ön koşulu olarak görmesinin sebebi iki ülke arasındaki sorunların aşılması açısından bu konunun çözümü en kolay mesele olduğunu düşünmeleridir. Nitekim Suudi otoritelerin talebi üzerine İranlı yetkililer giden hacıların herhangi bir olaya karışmayacağına taahhüdünü vermişler, bu konuda işbirliği yapmışlardır. Bkz. P. W. Wilson & D.F. Graham, **Saudi Arabia: The Coming Storm** (New York: Sharpe Press, 1994). İki ülke arasında hac meselesinin tekrar bir sorun olarak gündeme gelişi ise 2003 Irak Savaşı sonrası döneme rastlar. Önceki on yıl bir çeşit yumuşama yaşanan ilişkiler süresince İranlı hacıların neredeyse hiçbir sorun yaşamamıştır. Ne var ki Suudi Arabistan'ın 2003'ten itibaren İranlı hacıların kontenjanlarını düşürmeye başlamasıyla birlikte, hac ibadetine katılmalar zorlu hale gelmiştir. Bkz. N. Scott & J Jafari, **Tourism in the Muslim World** (Bingley: Emerald Group Publishing, 2010).

⁹⁵ "Iran flies 1st group of pilgrims since Saudi row", **Press TV**, <http://www.presstv.ir/Detail/2017/07/30/530128/Iran-Saudi-Arabia-Haji-Medina> (online erişim: 07.08.2017).

⁹⁶ "Sheikh Nimr al-Nimr: Saudi Arabia executes top Shia cleric", ' January 2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35213244> (online erişim: 15.03.2017).

⁹⁷ "Suudi Arabistan'da 47 kişi idam edildi", <http://www.hurriyet.com.tr/suudi-arabistanda-47-kisi-idam-edildi-40034736>, 2 Ocak 2016, (online erişim: 15.03.2017).

kamuoyu siyasi liderlerin söylem yoluyla konuyu güvenlikleştirmelerine istinaden Suudi Arabistan'ı protesto eylemlerine başlamış hatta bu doğrultuda Suudi Büyükelçiliği'ne saldırı gerçekleşmiştir. Buna istinaden Suudi Arabistan ve Bahreyn İran ile diplomatik ilişkileri kesmiş, Birleşik Arap Emirlikleri ilişkileri maslahatgüzar seviyesine çekmiştir.⁹⁸

Bir anda bölgede bu denli bir tansiyonun yükselmesinde birbiriyle ilintili birkaç önemli sebep vardır; bunlar arasında öne çıkanlardan biri nükleer anlaşmadır. Bölge ülkelerinin İran'a duydukları rahatsızlığın artması mezhep söylemi üzerinden güvenlik politikaları inşa etme eylemini tetiklemiştir.⁹⁹ Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen örnek olaylar siyasilerin söz edimi yoluyla güvenlikleştirme politikası uygulamalarının en açık tezahürlerinden biridir. Bu noktada İran'ın güvenlik-dışlaştırma politikası yapma eğiliminde olduğu görülmektedir. İran siyasetinin en üst makamını temsil eden Dini Lider Hamaney idamı eleştirmiş ve kınamış olmakla birlikte, bölgede Sünni-Şii ayrışması yaratılmak istenmesine vurgu yapmış ve bu ayrımın yapay olduğunu işaret etmek suretiyle konuyu gündem dışına çekme eğilimine girmiş, Suudi Arabistan ile olan tansiyonu düşürmeye çalışmıştır.¹⁰⁰

Görüldüğü üzere bölgede askeri güvenlik başlığı altında değerlendirilebilecek konular iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri askeri güvenliğin 2003 Irak Savaşı sonrası dönemde bir güvenlik sektörü olarak tekrar ön plana çıkmasıdır. Diğerisi ise diğer güvenlik sektörlerinin güvenlikleştirme süreçlerinin bir sonucu olarak askeri güvenlik tedbirlerinin olağanüstü tedbirlerin bir parçası olarak gündeme gelmesidir. Ancak her koşulda bölgede askeri güvenlik meselesinin özellikle 2003 Irak Savaşı sonrası dönemde

⁹⁸ “Suudi Arabistan İran'la diplomatik ilişkilerini kesti”, 3 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/suudi-arabistan-iranla-diplomatik-iliskilerini-kesti-40035195> (online erişim: 15.03.2017).

⁹⁹ İran ve Suudi Arabistan arasındaki gerilimin tek sebebi Nükleer Anlaşma değildir. Yemen, Suriye ve Irak üzerindeki nüfuz mücadelesi de iki ülke arasındaki gerilimde oldukça etkilidir. Ancak bu çalışmada bölgedeki silahlanma ve İran'ın nükleer programı çerçevesinde güvenlikleştirme siyaseti ele alınmış bu sebeple iki ülke arasındaki diğer konular üzerinde durulmamıştır. Zira bunun başka bir çalışma konusu olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla gerek İranlı hacıların ölmesi ile ortaya çıkan süreçte, gerek Şeyh Nimr'in idamını takip eden dönemde İran ve Suudi Arabistan'ın göstermiş olduğu sert söylem tüm bu gelişmelerle ilintilidir. Burada örnek olarak verilmiş olmaları, yakın zamanda mezhep söylemi üzerinden gerçekleşmiş önemli güvenlikleştirme vakiaları olmaları ile ilintilidir.

¹⁰⁰ “Ayatollah Khamenei condemns Saudi execution of Sheikh Nimr”, <http://english.khamenei.ir/news/3023/Ayatollah-Khamenei-condemns-Saudi-execution-of-Sheikh-Nimr> (online erişim: 15.03.2017).

tüm bölge ülkeleri açısından öncelikli bir konu haline geldiğidir. Dolayısıyla sektörel açıdan Basra Körfezi güvenlik anlayışına baktığımızda 2003 sonrası dönemde ön plana çıkan temel konunun askeri güvenlik olduğunu, bunun da bölgesel gerçeklerden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Sonuç

Basra Körfezi bölgesi siyasal yapılanması ve güvenlik anlayışına baktığımızda bölgede iki temel faktörün ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunlardan birisi bölgede yer alan devletlerin kendi aralarında oluşturdukları ilişkiler, diğeri ise bölge dışı aktör etkisinde gelişen yapılarıdır. Bu bağlamda bölgede özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleşen önemli kimi olaylar sebebiyle (İngiltere'nin bölgeden ayrılışı, İran İslam Devrimi, Körfez Savaşları) üç kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri İran'dır, diğeri Irak'tır ve üçüncüsü Suudi Arabistan öncülüğünde bir kutup teşkil eden Basra Körfezi Arap ülkeleridir ki bunlar Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Umman'dan oluşmaktadır. Bu çalışmanın ana eksenini İran ve Basra Körfezi Arap ülkeleri arasındaki ilişkiler ve algılar teşkil etmiştir.

Bu makalede Kopenhag Okulu'nun Güvenlikleştirme Teorisi yaklaşımı, Basra Körfezi bölgesi siyasetini ve güvenlik yapısını anlamak açısından kullanılabilir olup olmadığı bağlamında uygulanmaya çalışılmıştır. Bu noktada, son yıllarda öğretilde teoriye dair ortaya çıkan tartışmalar önemsenmiş; Avrupa dışında, demokratik olmayan yönetimlerde de teorinin belli kısımlarda farklılaştırılmak suretiyle uygulanabilir olduğu yönündeki görüşlerden destek alınmıştır. Bunların başında söz edimi (*speech act*) ve dinleyici kitle (*audience*) kavramlarının uygulanışı gelmektedir. Zira bölge ülkelerinde modern anlamda demokratik rejimlerin olmayışı, basın-yayın organları gibi söylemlerin ve politikaların serbest bir şekilde kamuoyuna duyurulduğu platformların eksik oluşu bu anlamda bölge ülkelerinin güvenlikleştirme siyasetleri olup olmadığını anlamak açısından belli aşamalarda söylemlere ve bunun karşısında dinleyici kitle davranışlarına bakmak yerine belli aşamalarda doğrudan siyasal yetki sahiplerinin eylemlerine bakılması gerekliliğini doğurmuştur. Bununla beraber özellikle 2011 sonrası dönemde Ortadoğu'da yoğun bir şekilde ortaya çıkan halk hareketleri teyit etmiştir ki kamuoyu algısı bu bölgede düşünüldüğünden çok daha önemlidir. Nitekim takip eden yıllarda bölge ülkelerinin bu unsuru eski döneme göre daha fazla önemseddiği gözlemlenmiştir.

Basra Körfezi bölgesi özellikle 2003 Irak Savaşı ile birlikte ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik tartışmalarının odak noktalarından birini oluşturmuştur. Bölgede sıcak çatışmanın ve dışarıdan bir askeri varlığın olması bunun temel sebeplerinden biridir. Bu bağlamda yaygın kanaat bölge aktörlerinin güvenlik politikalarının devletlerin bekasını doğrudan tehdit eden askeri unsurlara dayalı bir algı etrafında şekillendiği yönündedir. Ne var ki bölgede temel güvenlik sorunu olarak ortaya çıkan bölgesel silahlanma gibi konularda dahi kimi açılardan bölge ülkelerinin karşılıklı güvenlikleştirme siyaseti gütmelerinin etkili olduğu, bölge ülkelerinin bazı tehdit algılarının siyasileştirilen ve daha sonrasında güvenlikleştirilen konular etrafında oluştuğu görülmektedir.

İran'da kültür, siyaset ve güvenlik bağlamında güç dağılımının ana unsurları göz önünde bulundurulduğunda bölge politikalarında jeopolitik koşulların ve ülkenin rejim dolayısıyla sahip olduğu resmi ideolojinin büyük etkisi olduğu, ülke içi siyasette güvenlikleştirilen konuların dış siyaset yapımına ciddi bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda İran'ın 2003 Irak Savaşı sonrası sürdürmekte olduğu politika açık bir örnek teşkil etmektedir. Öte yandan, Basra Körfezi'ndeki Arap ülkeleri için de benzer bir durum söz konusudur. Basra Körfezi'ndeki Arap devletlerinin gözünden Basra Körfezi'nin güvenliği kendine özel niteliklere sahiptir. Şöyle ki bölge devletleri için burası tehdit içeren bir ortamdır ve bu tehdidin en büyük kaynağı İran'dır. İran'ın sahip olduğu rejim ve bunun paralelinde geliştirdiği güvenlik siyaseti bu ülkeler için ciddi bir tehdittir. Bu da bölgede savunma kapasiteleri arasında asimetrik bir durum olmasına sebep olmaktadır. Buna ek olarak bölge devletlerinin sahip olduğu rejimler ve siyasal sistemler bölge siyasetinin kutuplaşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla bölge devletleri güvenlik kaygılarının ön planda olduğu bir dış politika benimsemek zorunda hissetmektedirler.

Bu çerçeveden bakıldığında, İran'ın ve Basra Körfezi Arap ülkelerinin 2003 Irak Savaşı sonrası kurmuş olduğu ilişkiler söz konusu olduğunda tek bir perspektifin olmadığını görmekteyiz. Birçok temel konuda gerek İran nezdinde gerek Basra Körfezi Arap ülkeleri nezdinde ikili ilişkileri geliştirme eğilimi olduğu görülmektedir. Öte yandan her iki tarafta da güvensizlik üzerine kurulu ve sertlik söyleminin ön planda olduğu görülmekte olup birbirlerini dış düşman olarak görme ve buna yönelik bir algı yaratma eğilimine sahip olmaları söz konusudur. Bu durum özellikle 2006 sonrasında, Irak'ta

çatışmaların en yoğun olduğu dönemde yoğunluk kazanmıştır. Pek tabii ki bunun tarihsel bir arka planı vardır, ancak 2003 Irak Savaşı ile birlikte bu durum daha fazla ön plana çıkmıştır. Bölge dışı aktörün bölgeye askeri bir şekilde dahil oluşu bölge ülkelerinde karşılıklı güven tesisinde önemli bir kırılma yaratmış ve de tehdit algılarını kırılğan bir hale getirmiştir. Siyasal elitler tarafından gerçekleştirilen güvenlikleştirme siyaseti ve bunun bir parçası olan dış tehdit algısından hareketle bölge ülkelerinin karşılıklı bir şekilde olağan dışı güvenlik tedbirleri aldığını söylemek mümkündür. Ancak bu çift taraflı güvenlikleştirme siyasetindeki rol dağılımı oldukça önemlidir. Zira İran açısından bakıldığında ülke Basra Körfezi Arap ülkelerinin tehdidi ile karşı karşıyadır, öte yandan Basra Körfezi Arap ülkeleri ise İran'a karşı büyük bir korku beslemektedirler. Dolayısıyla bir çeşit güvenlik ikilemi yaratan bu durum iki tarafın da sıklıkla başvurdukları güvenlikleştirme siyasetinin bir anlamda kolaylaştırıcı koşullarını oluşturmaktadır. Ekili bir güvenlikleştirme siyasetinde, yani belirli bir gelişmenin çözülmek için acil eylem gerektirmeyi hak edecek ölçüde tehditkar olduğu hususunda hedef kitlenin ikna edilmesi sürecinde, başarılı olmanın önemli koşullarından biri de bu kolaylaştırıcı koşulların varlığıdır.

Yukarıda bahsedilenler ışığında bu makalede temel olarak şu sonuca varıldığını söylemek mümkündür. İran dış politikası ve özelde Basra Körfezi siyaseti, içinde bulunduğu bölgenin dinamiklerine göre şekillenmektedir. İçinde bulunduğu bölgedeki diğer aktörlerle olan karşılıklı etkileşimi ise onun güvenlik ajandasının oluşmasında etkili olmakta, söz konusu bu güvenlik gündemi oluşturulurken güvenlikleştirme siyasetine başvurmasına sebep olmaktadır. Benzer bir şekilde bölgedeki aktörler de İran'a yönelik güvenlikleştirme politikası uygulamaktadır. Dolayısıyla bölgedeki aktörler askeri tehdit algısının toplumlar nezdinde kabul görmesi adına etkili söylem kullanımına başvurmakta, böylelikle olağanüstü tedbir politikalarını gerçekleştirecek meşru zemini yaratmaktadırlar. 2003 Irak Savaşı sonrası giderek artan askeri harcamalar bu etkili güvenlikleştirme siyasetinin doğrudan bir sonucudur.

KAYNAKÇA

A. Kitaplar

ALGAR, Hamid, **Wahhabism: A Critical Essay**, North Haledon, N.J.: Islamic Publications International, 2002.

ASKARI, Hossein, Amin Mohseni and Shahrzad Daneshvar, **The Militarization of the Persian Gulf: An Economic Analysis**, UK: Edward Elgar Publishing, 2009.

BLAKE, Kristen, **The U.S.-Soviet Confrontation in Iran, 1945-1962: A Case in the Annals of the Cold War**, Maryland: University Press of America, 2009.

BUSCH, Briton Cooper, **Britain and the Persian Gulf, 1894-1914**, Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1967.

BUZAN, Barry, **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, Harlow, Londra: Pearson Longman, 2. B. 1991.

BUZAN, Barry, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, Elzbieta Tromer, and Ole Weaver, **The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era**, London: Pinter Publishers, 1990.

BUZAN, Barry and Lene Hansen (der.), **International Security**, London: Sage Publications, 2007.

BUZAN, Barry, Charles Jones, and Richard Little, **The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism**, New York: Columbia University Press, 1993.

BUZAN, Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, Boulder, Londra: Lynne Rienner Publishers, 1998.

BUZAN, Barry and Ole Wæver, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

COMMINS, David, **The Gulf States: A Modern History**, London: I.B. Tauris, 2012.

CORDESMAN, Anthony H. and Khalid R. Al Rodhan, **Gulf Military Forces in An Era of Asymmetric Wars**, Westport: Praegar Security International, 2007.

FÜRTIG, Henner, **Iran's Rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars**, UK: Ithaca Press, 2002.

GAUSE, F. Gregory, **Oil Monarchies: Domestic and Security Challenges in the Arab Gulf States**, New York: Council on Foreign Relations Press, 1994.

GUZZINI, Stefan and Dietrich Jung (der.), **Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research**, London: Routledge Press, 2004.

KAZEMZADEH, Firuz, **Russia and Britain in Persia**, New Haven and London: Yale University Press, 1968 .

KUMAR, Ravinder, **India and the Persian Gulf Region, 1858-1907**, London: Asia Publishing House, 1965.

KURSUN, Zekeriya, **Basra Körfezi'nde Osmanlı-İngiliz Çekişmesi: Katar'da Osmanlılar 1871-1916**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2004

LENGOWSKI, George, **Russia and The West in Iran 1918-1948**, New York: Cornell University Press, 1949.

MACRIS, Jeffrey R., **The Politics and Security of the Gulf: Anglo-American Hegemony and the Shaping of a Region**, New York: Routledge Press, 2010.

MURDEN, Simon, **Emergent Regional Powers and International Relations In The Gulf:1988-1991**, UK: Ithaca Press, 1995.

SCHNEIDER, Barry R. (der.), **Middle East Security Issues in the Shadow of Weapons of Mass Destruction Proliferation**, Alabama: USAF Counterproliferation Center Publications, 1999.

SCOTT, N. and J Jafari, **Tourism in the Muslim World**, Bingley: Emerald Group Publishing, 2010.

WAEVER, Ole, **Security the Speech Act: Analysing the Politics of a Word**, Kopenhagen: Centre for Peace and Conflict Research, 1989.

WAEVER, Ole, **Concepts of Security**, Kopenhagen: University of Copenhagen Press, 1997.

WILSON, Harold, **The Labour Government 1964-1970: A Personal Record**, London: Widenfeld& Nicholson, 1971.

WRIGHT, Steven, **The United States and Persian Gulf Security: The Foundations of the War on Terror**, Reading Berkshire: Ithaca Press, 2007.

B. Makaleler

BALZACQ, Thierry, "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", **European Journal of International Relations**, vol. XI/2, (June 2005), ss. 171-201.

BALZACQ, Thierry, Sarah Leonard & Jan Ruzicka, "Securitization' revisited: Theory and cases", **International Relations**, vol. XXX/4 (2015), ss. 1-38.

BİLGİN, Pınar, "The Politics of Studying Securitization? The Copenhagen School in Turkey", **Security Dialogue**, vol. XLII/4-5 (2011), ss. 399-412.

BUZAN, Barry, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", **Uluslararası İlişkiler**, c. V/18 (Yaz 2008), ss.107-123.

CROFT, Stuart, "Does 'Shifting Securities' Shift Securitization Theory?", **Ethnopolitics**, vol. IX/2 (2010), ss. 259-262.

DAVIDSON, Christopher M., "Dubai and the United Arab Emirates: Security Threats", **British Journal of Middle Eastern Studies**, vol. XXXVI/3 (2009), 431-447.

DOYLE, Michael "Liberalism and World Politics", **American Political Science Review**, vol. LXXX/4 (December 1986), ss. 1151-1169.

ERIKSSON, Johan, "Debating the Politics of Security Studies: Response to Goldmann, Waever and Williams", **Cooperation and Conflict**, vol. XXXIV/3, (September 1999), 345-352.

HANSEN, Lene "The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School", **Millennium: Journal of International Studies**, vol. XXIX/2 (June 2000), ss. 285-306.

GAUSE, Gregory, "Saudi Arabia: Iraq, Iran and the Regional Power Balance and the Sectarian Question," **Strategic Insights**, vol. VI/2 (February 2007) .

MALMVIG, Helle, "Power, Identity and Securitization in Middle East: Regional Order after the Arab Uprisings", **Mediterranean Politics**, vol. XIX/1 (2014), ss. 145-148.

MARSCHALL, Christin, **Iran's Persian Gulf Policy From Khomeini to Khatami** (London: Routledge, 2003).

MCDONALD, Matt "Securitization and the Construction of Security", **European Journal of International Relations**, vol. XIV/4 (2007), ss. 563-587.

POUR-AHMADI, Hossein & Sajad Mohseni, "The Obama and Securitization of Iran's Nuclear Energy Program", **Iranian Review of Foreign Affairs**, vol. III/2, (Summer 2012), ss. 143-174

ONEAL, John R. and Bruce Russett, "The Kantian Peace: the Pacific Benefits of Democracy, Interdependence and International Organizations, 1885-1992", **World Politics**, vol. LII/1 (October 1999), ss. 1-37.

RAMAZANI, R. K., "Iran's Foreign Policy: Both North and South", **The Middle East Journal**, summer 1992, vol. XLVI/3, s. 393.

RATHMELL, Andrew and Kirsten Schulze. "Political Reform in the Gulf: The Case of Qatar" **Middle Eastern Studies**, vol. XXXVI/4 (October 2000), ss. 47-62.

RUSSELL, James, A. "Environmental Security and Regional Stability in the Persian Gulf", **Middle East Policy**, vol. XVI/4 (Winter 2009), ss. 90-101.

SADJADPOUR, Karim "Nuclear Players", **Journal of International Affairs**, vol. LX/2 (Spring /Summer 2007), ss.125-134.

SAJJADPOUR, Seyed Kazem and Maedeh Karimi Ghohroudi, "Nuclearization of the Subcontinent and Iran's Security", **Iranian Review of Foreign Affairs**, vol. III/3 (Fall 2012), ss. 89-114.

SASLEY, Brent E. "Studying Middle Eastern International Relations through IR Theory", **Ortadoğu Etüdleri**, c. II/2 (January 2011), ss. 9-32.

SHAHRAKI, Maryam Javan, "Extreme Securitization: U.S. Foreign Policy and the Iran-Iraq War (1980-1988)", **Iranian Review of Foreign Affairs**, vol. III/4 (Winter 2013), ss. 57-74.

SHAYAN, Fatemeh, "Ontological Security Interpretation of Iran's Nuclear Energy Program: A Multidisciplinary Approach", **Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences**, vol. III/3, 2011.

STRITZEL, Holger "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", **European Journal of International Relations**, vol. XIII/3, (September 2007), ss. 357-383.

TETI, Andrea "Bridging the Gap: IR, Middle East Studies and the Disciplinary Politics of the Area Studies Controversy", **European Journal of International Relations**, vol. XIII/1 (March 2007), ss. 117-145.

VUORI, Juha A., "Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders", **European Journal of International Relations**, vol. XIV/1 (March 2008), ss. 65-99.

WILKINSON, Claire , "The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe?", **Security Dialogue**, vol. XXXVIII/1 (March 2007), ss. 5-25.

WILSON, P.W. and D.F. Graham, **Saudi Arabia: The Coming Storm** (New York: Sharpe Press, 1994).

YOUNG, Richard "Equitable Solutions for Offshore Boundaries: The 1968 Saudi Arabia-Iran Agreement", **The American Journal of International Law**, vol. LXIV/1 (January 1970), ss. 152-157.

C. İnternet Siteleri

<https://www.sipri.org/>
<https://www.state.gov>
<http://www.washingtonpost.com>
<http://fas.org>
<http://eurasia.ro>
<http://economist.com>
<http://english.aawsat.com>
<http://www.telegraph.co.uk>
<http://www.rferl.org>
<http://www.accessmylibrary.com>
<http://edition.presstv.ir>
<http://www.ft.com>
<http://online.wsj.com>
<http://www.guardian.co.uk>
<http://www.iranfocus.com>
<http://gulfnews.com>
<http://www.bloomberg.com>
<http://www.bbc.co.uk>
<http://www.mofa.gov.om>
<http://www.nytimes.com>
<http://www.dailystar.com>
<http://www.yjc.ir>
<http://www.un.org>
<http://www.hurriyet.com.tr>
<http://english.khamenei.ir>